

SOVON NIEUWS

20e jaargang
september 2007

3

Veel broedvogels deden het in 2006 naar verhouding slecht. Ten opzichte van 2005 liepen de indexen van alle soorten samen met 4% terug. De grootste verliezen werden geleden in stedelijk gebied (-9%) en het agrarisch landschap (-7%). In moerasgebieden werd enige winst geboekt.

Afgelopen voorjaar werden op Vlieland **Zilvermeeuwen** en **Kleine Mantelmeeuwen** gezenderd als onderdeel van een groot project van de **European Space Agency** dat als uiteindelijk doel heeft de vliegveiligheid te verbeteren. Met verrassende resultaten.

Er zijn maar weinig watersystemen met zulke turbulente ecologische veranderingen als het **Volkerakmeer in het Noordelijk Deltagebied**. Van zout naar zoet, van helder water naar een groene algensoep. De **watervogeltellingen** laten haarfijn zien hoe die veranderingen in hun werk gingen.

Recordaantal Witvleugelsterns in mei 2007. In 'normale' jaren worden enkele tientallen Witvleugelsterns in ons land gezien, soms (1997) beduidend meer. In mei 2007 vond de tot nu toe grootste influx plaats.

Nieuwe broedvogel! Na de spectaculaire influx van 16-20 mei 2007 bleven in zeker drie gebieden Witvleugelsterns hangen. Ze werden nauwlettend in de gaten gehouden en uiteindelijk gingen vier paar over tot broeden!

Zonder speciale technieken blijven de activiteiten van **nachtactieve soorten** grotendeels in het duister gehuld. In de zomer van 2007 werden twee Rode Lijst-soorten, **Nachtzwaluw** en **Kwartelkoning**, met behulp van kleine radiozendertjes gevolgd. De eerste resultaten laten verrassende bewegingen zien.

Het **nieuwe nationale stadsvogelmeetnet MUS** slaat goed aan bij Nederlandse vogelaars. Er werd in dit startjaar in ruim 400 postcodegebieden geteld. Het aandeel vrouwelijke tellers is met 25% opvallend hoog.

Trektellen is onder vogelaars populairder dan ooit. Gestimuleerd door het internet wordt dit najaar op meer dan 70 locaties de vogeltrek gevolgd. Afgelopen winter is besloten de krachten van **Trektellen.nl**, de **Club van Zeetrekwaarnemers** en **SOVON** te bundelen.

En verder:

Vogelbalans

Purperreigers met sallietzenders

SOVON-cursussen

Vogelgeweld op vogelfestival

Collega's gezocht

SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland.

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON-vogeltellingen, over de vereniging en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings
Kees Koffijberg, Chris van Turnhout & Peter Eekelder (illustraties).

Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

SOVON-Nieuws wordt gedrukt op chloorvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie: minimaal € 12,-.

SOVON-leden ontvangen vier maal per jaar SOVON-Nieuws en korting op SOVON-uitgaven.

Ledenadministratie Jeroen van Zuylen, zie bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter: Hans van Dord
Secretaris: Guus Durville, per adres SOVON.
Penningmeester: Louis Dolmans
Overige bestuursleden:
Rob Goldbach, Adrie Hottinga.
E-mail: bestuur@sovon.nl

Bureau

Adres SOVON, Rijksstraatweg 178,
6573 DG Beek-Ubbergen.
Tel: 024-6848111, Fax: 024-6848122,
E-mail: info@sovon.nl
Homepage: www.sovon.nl
Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056.

Ledenraad

Zie www.sovon.nl/vereniging voor uw ledenraadsleden
E-mail: ledenraad@sovon.nl

Directeur Frank Saris

Communicatie Carolyn Vermanen
Monitoring en Inventarisaties Rob Vogel
Onderzoek en Advies Ruud Foppen

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt zich ten doel het coördineren, stimuleren en publiceren van ornithologisch veldonderzoek ten behoeve van natuurbescherming, beleid en wetenschap. De vereniging tracht dit doel te bereiken door het organiseren van grootschalige projecten waarin wordt samengewerkt tussen vrijwilligers, stafmedewerkers en andere instellingen.

Lay-out: van Groot tot Klein
Druk: van Mameren Repro b.v.

Foto's omslag:

Peilen van zender (Peter Eekelder)
Witvleugelstern (Arjan Boele)

Neutraal onderzoek van SOVON komt de KNJV niet gelegen.

Het vakblad voor Biologen, Bionieuws van 30 juni j.l. kende een lekkere binnenkomer: 'Jagervereniging financiert leerstoel' en 'Is ecologisch onderzoek door SOVON en Alterra gekleurd? De koninklijke Jagersvereniging KNJV vindt van wel en sponsort daarom een nieuwe (schiet)leerstoel voor faunabeheer en dierziektes.'

In het artikel doet de directeur van de KNJV de volgende uitspraak: '... vraagtekens bij de wetenschappelijke kwaliteit van onderzoeksbureaus. ... We willen het ecologisch onderzoek in Nederland naar faunabeheer graag op een hoger plan tillen, Bij rapporten van SOVON en Alterra, waarvan we nu afhankelijk zijn voor ecologische analyses, wordt de optie van jacht als beheersvorm per definitie uitgesloten. Vaak krijg je aan het begin van zo'n onderzoeksrapport ook nog een politiek statement mee tegen jacht.'

Dit is een zeer zware beschuldiging, die bovendien door de feiten weerlegd kan worden. In het onderzoek van SOVON worden alle beheermaatregelen onder de loupe genomen en zo hoort het ook bij objectief onafhankelijk onderzoek. Als echter vervolgens uit modelberekeningen blijkt dat jacht wel zinvol kan zijn als je minimaal de helft van de populatie jaarlijks weghaalt en je zet dat af tegen een maatregel als beperking van bijv. opgroei habitat in het geval van overzomerende ganzen, dan blijkt dat de laatste maatregel vele malen efficiënter en duurzamer is. Het lijkt er op dat de KNJV alleen maar blij is met uitkomsten uit een onderzoek waarin afschot wordt voorgesteld als beheermaatregel. Als dat niet het geval is, is het onderzoek niet goed. Er is door de KNJV nooit wetenschappelijk onderbouwd wat er dan mis is met het onderzoek van SOVON. Niet alleen over de onafhankelijkheid van het onderzoek heeft de KNJV twijfels ook de kwaliteit van onze vogeltellingen wordt door de KNJV onder schot genomen. Ze beroepen zich daarbij op eigen verzamelde gegevens. Inzicht in de kwaliteit van de door hun gebruikte methodieken en uitgebreide verslaglegging ontbreekt echter. Een gezamenlijk project ter vergelijking van de getallen wordt afgehouden. Ondanks vele pogingen van de zijde van SOVON om met de KNJV tot een binnen de objectieve grenzen goede samenwerking te komen, blijkt dit voor de KNJV nu een brug te ver. De controverse wordt misschien wel juist gevoerd door de starre houding van de KNJV die zich niet openstelt voor andere beheersvormen dan afschot. Desgevraagd wilde de KNJV overigens geen millimeter van zijn uitspraken terugnemen. En derhalve zet SOVON de beoogde samenwerking in de ijskast.

De nieuwe hoogleraar (Dhr. R. Ydenberg) wil het effect van bejaging in faunabeheer gaan onderzoeken, zoals hij dat gewend is te doen in Canada en geeft aan 'met de politieke controverse die hierover in Nederland bestaat zich niet te willen bemoeien. Dat is een sociaal proces, wij leveren gewoon onderzoeksresultaten.' Dat laatste is natuurlijk precies wat SOVON al heel lang en met succes probeert te doen.

Ons is inmiddels gebleken dat twijfel aan diepgang of vooringenomenheid van onderzoeksinstituten op ecologisch terrein noch uitgangspunt noch aanleiding was van de bijzondere leeropdracht. De omschrijving van de leerstoel en de doelstelling, en de afstandelijkheid die de KNJV zou betrachten, gaf de Wageningse Universiteit voldoende vertrouwen om hierin mee te werken. Zo ging de KNJV op voorhand akkoord dat als uit het beoogde wetenschappelijke onderzoek naar voren zou komen dat in te onderzoeken situaties jacht juist geen optie blijkt te zijn qua beheersvorm, zij daar vrede mee hebben. De losse flodder van de KNJV is nu juist niet wat ze zou willen beogen als zij er naar willen streven om jacht, als onderdeel van integraal faunabeheer, een beetje maatschappelijk aanvaard te maken/houden.... De KNJV schiet hiermee in eigen voet.

Frank Saris

Agenda

Oktober

(1) Tijd om uw broedvogel formulieren in te leveren of de digitale aanlevering eens te proberen (13) monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling

November

(17) monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling
(10) integrale Waddentelling (24) Landelijke Dag

December

(15-1jan) PTT-tellingen (16) monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling
(15-16) Tuinvogeltelling (15-1jan) wintervogeltelling

Januari

(12) Midwintertelling, monitoringgebieden,
ganzen en zwanentelling, integrale Waddentelling

Kwartel. Foto: Otto Plantema

BMP-indexen 2006 enigszins in mineur

In 2006 hadden veel broedvogels lagere indexwaarden ten opzichte van het jaar ervoor, terwijl maar weinig soorten hoger uitkwamen. Bij de meerderheid bleven de verschillen echter gering. Ten opzichte van 2005 liepen de indexen van alle 105 gevolgde soorten samen met 4% terug. De grootste verliezen zijn geleden bij kenmerkende soorten van stedelijk (-9%) en agrarisch gebied (-7%). In moerasgebieden werd enige winst geboekt, en dat geldt ook voor de soorten die het algemeenst en meest verbreid zijn, zoals Merel, Koolmees, Pimpelmees en Zwarte Kraai.

Bijzonder jaar

Terwijl de gegevens van 2007 thans worden uitgewerkt of al bij SOVON zijn ingeleverd, kijken we terug op de uitkomsten in 2006 van het Broedvogel Monitoring Project (BMP). Dat jaar staat te boek als het warmste jaar sinds de start van de weermetingen. Het voorjaar begon echter met een koudeperiode in maart-april, terwijl in mei-juni warme en koude perioden elkaar afwisselden. Juli was bijzonder warm en augustus bijzonder nat.

Winst en verlies

Zes soorten zijn in 2006 met meer dan 10% toegenomen ten opzichte van 2005. Ver bovenaan staan Sijs (+413%) en Gele Kwikstaart (+30%). Fluitier, Grauwe Vliegenvanger, Waterhoen, Meerkoet haalden 13-18% winst. Bij de meeste winnaars gaat het in feite om herstel van een terugval in 2005. Ondanks de recente stijging blijven de aantallen van enkele soorten onverminderd mager. Vergeleken met de situatie in 1990 liggen hun aantallen nu 67% (Fluitier) en 30% (Gele Kwikstaart, Grauwe Vliegenvanger) lager.

De lijst van vogels die met meer dan 10% afnamen, is met 29 soorten aanzienlijk langer dan die van de winnaars. De Barmsijs voert de lijst aan (-58%), gevolgd door de Kwartel (-40%). Een terugval van 20-30% is onder meer vastgesteld bij Witte Kwikstaart en Ransuil. De meeste soorten vallen in de categorie 10-20% afname. Hieronder vallen zeker 8 bosvogels waaronder de Matkop, Zwarte Mees, Tuinfluiter, Tjiftjaf en Goudhaan, naast 6 weidevogels zoals Slobeend, Watersnip, Scholekster en Tureluur. Van een andere orde is de terugval van de Putter (-14%), Boomleeuwerik (-11%), Groenling (-11%) en ook Bergeend (-22%), want ondanks alles is hun positie nog steeds behoorlijk riant (25-190% talrijker dan in 1990).

Bij bijna driekwart van de vogelsoorten weken de indexen in 2006 minder dan 10% af van die in het voorgaande jaar. Van ongeveer de helft hiervan bleef de populatie nagenoeg stabiel ten opzichte van 1990, zoals het geval is bij Wulp, Houtduif, Zomertortel, Winterkoning, Grasmus, Wielewaal en Kneu. Bij 10 soorten

werd een plotselinge stijging of daling in 2005 weer uitgewist. Dit geldt onder andere voor Zwartkop, Kleine Bonte Specht, Gaai, Sprinkhaanzanger en Heggenmus.

In 2006 haalden 13 soorten hun laagste indexwaarde sinds 1984 en slechts 6 soorten hun hoogste. In bijna alle gevallen gaat het om soorten die al jarenlang vrijwel continu afnemen, zoals Witte Kwikstaart, Wulp, Kneu en Veldleeuwerik, of toenemen, zoals Grauwe Gans, Krakeend, Groene Specht en Sprinkhaanzanger. De index in 2006 sluit hier op aan.

Fluctuerende soorten

Sterke jaarlijkse schommelingen zijn bekend van Sijs, Kruisbek, Barmsijs, Kwartel, Torenvalk en Ransuil. In 2006 komen we de meeste soorten weer tegen onderaan of juist bovenaan de lijst. Terwijl Sijzen een goed jaar hadden, liepen Kruisbekken in aantal terug (+413% resp. -23%, vergeleken met het voorgaande jaar). Wisselend voedselaanbod speelt hierin een belangrijke rol. Beide soorten zijn ongeveer sinds de start van het BMP in 1984 een jaarlijkse broedvogel in onze naaldbossen. De Barmsijs fluctueert eveneens, maar vertoont toch vooral een continue afname sinds het begin van de metingen (index zakkend van 230 in 1984 naar 27 in 2006, vrijwel de laagste waarde ooit). De Kwartel had in 2005 een van zijn beste jaren (bijna net zo goed als 1997 en 1989) viel in feite in 2006 terug naar een normaal niveau. Torenvalk en Ransuil vielen in 2006 terug met 17% resp. 24%. Beide reageren op de muizenstand en die was in 2006 bijzonder laag. Deze terugval komt bovenop de al jaren durende afname, waardoor hun aantallen met bijna de helft (Torenvalk) dan wel driekwart (Ransuil) zijn verminderd sinds 1990. Nu beleefden beide muizeneters toen wel een topperiode, maar toch, de afname is onmiskenbaar. We zijn benieuwd naar de uitkomsten in 2007, een jaar waarin de muizenstand weer aantrok.

Zachte winters

Na de zoveelste zachte winter (de achtste na 1997) blijkt dat bijna alle wintergevoelige

Het BMP heeft niet te klagen over enthousiaste inventariseerders. Jaarlijks worden 1500 proefvlakken geteld en de meeste daarvan ook regelmatig. Ook de verdeling van proefvlakken over het land is nog nooit zo goed geweest. Toch blijft er altijd nog wat te wensen over. Kijk op de [SOVON-site \(http://www.sovon.nl/default.asp?id=398\)](http://www.sovon.nl/default.asp?id=398) om te zien waar we nog graag proefvlakken geteld zien worden.

Zwarte roodstaart.
Foto: Jan Bosch

soorten goed boeren, en bij menige soort liep de stand in 2006 zelfs nog wat op. Groene Specht, Knobbelzwaan, Dodaars en Waterral lijken zelfs aan hun top te zitten, want ze vertonen de laatste jaren alleen nog schommelingen op hoog niveau. Bij Fuut, Meerkoot, Waterhoen, Winterkoning en Goudhaan speelt iets vergelijkbaars, alleen zijn deze soorten sinds 1990 niet echt talrijker geworden, in tegenstelling tot de andere. Twee notoir wintergevoelige soorten weten van het zachte winterweer niet te profiteren. De stand van de Patrijs loopt sinds de start van het BMP met vallen en opstaan steeds verder achteruit. Na de laatste strenge winter (1996/97) is de index nooit meer boven de 41 uitgekomen. Dit zal vooral samenhangen met de sterk verminderde overlevingskansen in het boerenland. De Wintertaling heeft sinds de laatste strenge winter indexwaarden tussen 63 en 85. Als heidevogel heeft deze taling weliswaar weten te profiteren van vernatting die in veel gebieden is opgetreden door beheersmaatregelen, maar minder dan bij andere watervogelsoorten het geval is.

Stadsvogels

De 6 sterk aan steden en dorpen gebonden soorten namen allemaal af ten opzichte van het voorgaande jaar. Zwarte Roodstaart (-21%), Spreeuw (-12%) en Turkse Tortel (-11%) spannen de kroon, Kauw, Huismus en Braamsluiper verloren slechts enkele procenten. Stadsvogels zitten al langer in hoek waar de klappen vallen. Met uitzondering van de Kauw (gelijk gebleven) hadden al deze soorten in 2006 een populatieniveau dat 45-25% lager was dan in 1990. Van de Gierzwaluw, toch bij uitstek een stadsvogel, ontberen we deugdelijke BMP-informatie. Dit is een van de redenen geweest om in 2007 voor vogels in bebouwing een apart meetnet op te zetten onder de naam Meetnet Urbane Soorten (MUS). Het eerste geslaagde MUS-seizoen ligt inmiddels achter ons (zie elders in dit nummer) en dat biedt gunstige perspectieven. BMP-stadsvogels wordt niet meer gepropageerd. Bestaande stadsvogel-plots kunnen echter gewoon geteld blijven worden en de gegevens draaien ook mee in de landelijke indexberekeningen.

Weidevogels

Voor diverse soorten van het boerenland was 2006 een matig tot slecht jaar. Scholekster, Tureluur, Watersnip, Slobeend, Graspieper en Veldleeuwerik namen met 5-16% af. Wulp, Kievit, Grutto en Zomertaling kenden stabiele aantallen en alleen de Patrijs (+8%, echter een druppel op de gloeiende plaat, zie hierboven)

Grote verschillen in hetzelfde landschap

Boompieper, Kneu en Geelgors broeden in menig gebied in elkaars nabijheid, maar vertonen een contrasterende aantalsontwikkeling (figuur 1). De trend van Boompieper en Geelgors wisselt door de jaren heen, maar is uiteindelijk positief. Bij de Kneu is het precies andersom. Onder andere door ecologische verbeteringen in het agrarische landschap – resulterend in ruige terreintjes en natuurvriendelijk beheer van bermen en randen - gaat het Geelgors en Boompieper op de hoge zandgronden in het algemeen voor de wind.

Beide soorten profiteren ook van heideherstel, mits niet te rigoreus doorgevoerd. De Kneu lijkt niet van deze veranderingen te profiteren, enigszins tegen de verwachting in, want in die nieuwe ruige vegetaties is vaak een overmaat aan zaden te vinden. Overigens laat deze soort aanzienlijke verschillen zien tussen Noord- versus Midden- en Zuid-Nederland. In agrarisch gebied op de hoge zandgronden bedraagt de indexwaarde van de Kneu thans 72 (vergeleken met de situatie in 1990, die op 100 wordt gesteld), maar in Noord-Nederland is het beeld gunstiger (86) en in Midden- en Zuid-Nederland ongunstiger (64). Op heide speelt iets dergelijks: landelijk bijna een halvering sinds 1990 (index 53), maar grote verschillen tussen Noord-Nederland (90) en Midden- en Zuid-Nederland (45).

De verschillen tussen de drie soorten kunnen deels samenhangen met het trekgedrag. De Geelgors is een standvogel die in de winter kennelijk voldoende voedsel weet te bemachtigen in de genoemde landschappen, maar bijvoorbeeld ook bij voederkuilen in de intensieve melkveehouderij. Boompieper en Kneu verlaten de Nederlandse broedgebieden. Hoe het de Boompieper in de halfopen Afrikaanse landschappen vergaat is niet duidelijk. Voor de Kneu is het aannemelijk dat hij tijdens de trek en gedurende het verblijf in Zuidwest-Europa in het - ook daar sterk veranderde - agrarische landschap steeds minder van zijn gading vindt.

Als de toename van de Geelgors doorzet, kan hier en daar gebiedsuitbreiding worden verwacht in westelijke richting, zoals afgelopen decennia ook bij de Boompieper vooral in de noordelijke helft van het land is vastgesteld. Daarbij kunnen wellicht gebieden die in de vorige eeuw verloren gingen (bijvoorbeeld westelijk Noord-Brabant, Utrecht, delen van het rivierengebied en Friesland) weer bezet raken. Bij voorzetting van de huidige trend ligt bij de Kneu vooral areaalinkrimping in het verschiet, waarschijnlijk het eerst in het westen van het land en in Noord-Brabant.

en Gele Kwikstaart (+30%) boekten winst. Vrijwel alle weidevogels zijn sterk afgenomen ten opzichte van 1990 (afname 15-65%), alleen 'weidewatervogels' als Knobbelzwaan, Kuifeend en Krakeend weten zich goed te redden in het agrarische gebied.

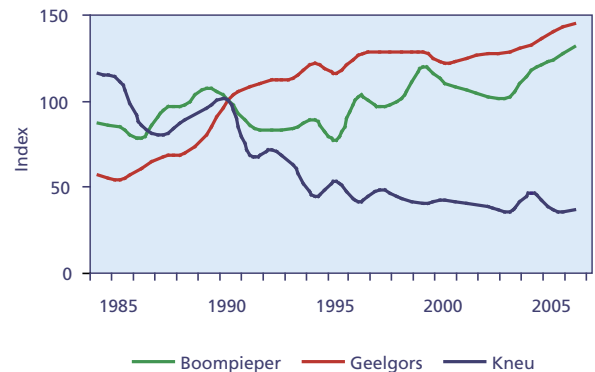
Bosvogels

Bij bosvogels overheerst een negatieve tendens. In 2005-2006 zijn 11 soorten met 10-58% afgenomen. Hieronder bevinden zich de reeds genoemde fluctuerende soorten, maar ook soorten als Matkop, Zwarte Mees, Tuinfluiter, Tjiftjaf, Staartmees, Goudhaan en Bosuil. De stand van deze soorten loopt al langer terug en hun populaties zijn nu 12-75% kleiner dan in 1990. Alleen Fluiter, Grauwe Vliegenvanger en Sijs lieten in 2006 meer dan 10% toename zien. Positief is verder dat de stand van al jaren teruglopende bosvogelsoorten, zoals Zomertortel, Wielewaal, Houtsnip en Koekoek, in 2006 min of meer stabiel bleef.

Alle tellers worden weer bedankt voor hun hartverwarmende inzet!

Arend van Dijk

Het BMP wordt uitgevoerd in samenwerking met het CBS en vormt een onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring van het Ministerie van LNV

Figuur 1. Landelijke aantalsontwikkeling (indexen, 1990=100) van Boompieper, Kneu en Geelgors.

Storm over de Wadden

Op 26 juni stond er even een noordwesterstorm aan onze Waddenkust. Kort maar krachtig, want de gemiddelde etmaal-windkracht in Den Helder kwam niet eens boven de 5-6 Beaufort. Ten noorden van ons, op de Noordzee, ging het er echter heftiger aan toe. Op Helgoland werd zelfs even orkaankracht gemeten (windkracht 12). Grote hoeveelheden zeewater werden daardoor opgestuwd tegen de Nederlandse kust. Met als gevolg dat vrijwel alle lage buitendijks gelegen gebieden bij hoog water onder water verdwenen. Een storm in het broedseizoen heeft natuurlijk nogal wat gevolgen. Eieren spoelen weg en nog niet-vliegvlugge jongen verdrinken. Een paar voorbeelden. Het kweldertje bij Hollum op Ameland, met dit jaar een record-aantal van vele duizenden paren Grote Sterns en grote kolonies van Kokmeeuw, Visdief en Noordse Stern, werd door de storm compleet 'schoongeveegd'. Op de Oosterkwelder van Schiermonnikoog verdwenen 40 nesten van Lepelaars in de golven. Hoewel op de Schorren van Texel een aantal lepelaarnesten door de bewakers van Natuurmonumenten met pakken hooi waren verhoogd, gingen ook daar een aantal nesten verloren. Griend verloor 200 paar Grote Sterns. Zowel op de Hors van Texel als op Vliehors 'verdrinken' kolonies met Dwergsterns. Daar legden ook de legfels en kleine jongen van 100 paar Noordse Sterns en meer dan 200 paar Visdieven het loodje. En zo kunnen we de lijst eindeloos aanvullen. Van de kolonievogels is het natuurlijk betrekkelijk makkelijk vast te stellen hoeveel er door zo'n hoge vloed verloren gaat. Moeilijker is dat bij veel solitair broedende vogels. Griend meldde bijvoorbeeld het verlies van een nest van de zeldzame Middelste Zaagbek en voor de Oosterkwelder werd geschat dat 100 paar Tureluurs en 64 paar Scholekeksters hun kroost verloren. Langs ca. 1 km vloedmerk in De Slufter op Texel werden al 15 verdrinken hazen gevonden. Een geluk bij een ongeluk was dat de storm vrij laat in het seizoen plaatsvond. Veel vogelkuikens waren daardoor al vliegvlug. Dat gold bijvoorbeeld voor veel Lepelaars, maar ook voor de eerste lichte Dwergsterns op Texel en Vlieland en voor de meeste Bontbekplevieren. Andere soorten, zoals Scholekster, zijn door hun late broedseizoen echter extra gevoelig voor hoge waterstanden laat in het broedseizoen.

Het kweldertje van Hollum op Ameland herbergde dit jaar naast grote kolonies Kokmeeuwen, Visdieven en Noordse Sterns ook een record-aantal broedende Grote Sterns. Tijdens de storm op 26 juni verdween het geheel in de golven.
Foto's Bruno Ens en Lieuwe Dijkens.

In het algemeen zijn kustbroedvogels goed aangepast aan de dynamische omstandigheden die in een "wildernis" als de Waddenzee heersen. Het gaat meest om langlevende soorten, die niet jaarlijk succesvol moeten zijn om de populatie in stand te houden. Het lijkt er echter wel op dat hoog water in het broedseizoen tegenwoordig steeds vaker voorkomt. Zo laten gegevens uit het scholeksteronderzoek op Schiermonnikoog zien dat de kans op een overspoelde kwelder significant is toegenomen. In de periode 1983-1995 kwam op de Oosterkwelder slechts in één van de 13 onderzoeksjaren hoog water voor. In 1996-2006 was dat in 9 van de 12 jaren het geval. Het is verleidelijk dit aan klimaatveranderingen toe te schrijven, maar stormstatistiek van het KNMI (overigens voor het hele jaar!) wijzen niet op een toename van stormactiviteit in onze omgeving. Belangrijk voor het voorkomen van stormvloed is vooral de windrichting en het moment ten opzichte van het tij. Noordwestelijke winden en springtij brengen voor kustbroedvogels het meeste risico met zich mee. In hoeverre windrichting ook door klimaatveranderingen wordt gestuurd is nog onduidelijk, evenals golfwerking en aspecten als bodemdaling, die eveneens een rol kunnen spelen bij het overstromingsrisico. In de komende jaren gaat SOVON de nieuwe gaswinning monitoren. De uitdaging zal daar onder andere bestaan om eventuele toenames in overstromingsrisico als gevolg van bodemdaling door gaswinning te onderscheiden van de effecten in veranderingen in windpatronen.

Met dank aan Otto Overdijk, Carl Zuhorn, Dick Schermer en VWG Texel

Lieuwe Dijkens

Vogelbalans brengt vogeltrends in beeld

Tijdens het Vogelfestival op 25/26 augustus jl. werd door SOVON en Vogelbescherming Nederland de 'Vogelbalans 2007' gepresenteerd. Deze 'vogelbalans' vat in een notedop de recente ontwikkelingen in aantallen en verspreiding samen en gaat in op de mogelijke effecten van klimaatveranderingen (het thema van het Vogelfestival in 2007). De gepresenteerde gegevens werden grotendeels ontleend aan eerder uitgekomen monitoring- en onderzoeksrapporten van SOVON en aangevuld met resultaten van onderzoek van andere instituten. Al jaren bestond de wens om de schat aan monitoringgegevens ook bij een breder publiek onder de aandacht te brengen. Vogels zijn door hun voorkomen en gedrag zo'n prominent onderdeel van onze omgeving, dat informatie over veranderingen in de vogelstand spannend is voor iedereen die geïnteresseerd is in wat er buiten gebeurt. De belangstelling van de pers (o.a. Acht-uur Journaal, grote landelijke dagbladen) was groot en laat zien dat de 'Vogelbalans' in een behoefte voorziet. Het is dan ook de bedoeling jaarlijks bij het Vogelfestival een nieuwe editie uit te brengen. Naast het bijgevoegde exemplaar is de pdf op www.sovon.nl beschikbaar, kijk onder 'publicaties' en 'vogelbalans' of gebruik de snelkoppeling op de startpagina.

SOVON in de ruimte

Moderne technieken bieden steeds meer mogelijkheden om bewegingen van vogels in kaart te brengen. Tot dusverre werden veel vogels gevolgd door middel van radio-telemetrie. Het signaal wordt daarbij in het veld door een ontvanger met antenne opgepikt, zie de bijdrage over Nachtzwaluwen en Kwartelkoningen elders in dit nummer. Vooral bij zwaardere vogels worden tegenwoordig vaak satellietzenders ingezet. Deze maken het mogelijk de verplaatsingen over de hele trekweg te volgen zonder inzet in het veld. Ganzen en zwanen waren de eerste soortgroep die op deze wijze werd gevolgd. Afgelopen voorjaar zijn op Vlieland Zilvermeeuwen en Kleine Mantelmeeuwen gezenderd. Met verrassende resultaten.

Nieuw project

SOVON doet sinds dit voorjaar mee aan een groot internationaal onderzoek gefinancierd door de European Space Agency (ESA, flysafe precursor project zie: www.congrex.nl/07c17/Avian_Alert_Flyer.pdf), dat ons via het Duitse "Institut für Vogelforschung" in Wilhelmshaven heeft gevraagd om satellietzenders te bevestigen op Kleine Mantelmeeuwen, Zilvermeeuwen en Brandganzen. Het overkoepelende doel van dit onderzoek is om de meerwaarde te bewijzen van het integreren van ruimtesystemen (meteorologie, aard observaties, telecommunicatie etc.) en aardsystemen om de vliegveiligheid te verbeteren. Gestreefd wordt naar een "real time" waarnemingsysteem voor vliegbewegingen van vogels in heel Europa: een soort buienradar, maar dan voor vogels. Met een dergelijk systeem wordt het mogelijk om het risico van aanvaringen tussen vliegtuigen en vogels aanzienlijk te verminderen.

Integratie van radar- en satellietgegevens

De eerste vraag is natuurlijk waarom een Duits onderzoeksinstituut SOVON inhuurt om vogels in Nederland te vangen, van zenders te voorzien en de gegevens te analyseren. Dat heeft te maken met de grote radar bij Wier in de buurt van Leeuwarden. Die radar bestrijkt een groot deel van de provincie Friesland en de radar is zo afgeregeld dat vogelbewegingen zichtbaar zijn. Als er veel trekvogels in de lucht zijn, en het aanvaringsrisico tussen F-16's en vogels hoog is, kan besloten worden het vliegverkeer in Nederland tot een bepaalde hoogte stil te leggen. De kans op schade bij een vogelaanvaring hangt niet alleen af van het aantal vogels, maar vooral van de grootte van de vogels. Een botsing met een grote vogel is riskanter dan een botsing met een kleine vogel. Graag zou je aan de radarbeelden zien welke soorten vogels in de lucht zijn, maar dat is lastig. Een eerste stap is het koppelen van radarbeelden aan de positie van individuele vogels waarvan de identiteit, de locatie en

vlieghoogte exact bekend is – de door ons gezenderde vogels. Dat maakt het mogelijk te onderzoeken of er karakteristieke eigenschappen zijn die bij het radarsignaal van een bepaalde vogelsoort horen en vanaf welke hoogte grote vogels kunnen worden opgepikt door de radar. Koppeling met de radarbeelden is echter maar één van de doelstellingen van het onderzoek. Het is ook belangrijk om een precies beeld te vormen van de grenzen van de huidige zendertechnologie. Welke onderzoeksvragen zijn nog wel te beantwoorden en welke vragen overstijgen de huidige mogelijkheden? En natuurlijk is het ook de bedoeling om meer te weten te komen over het foeragegedrag, de dagelijkse vliegbewegingen en het trekgedrag van de door ons gezenderde vogels.

Zendertechniek

De zenders die we gebruiken zijn zogenaamde GPS-PTT's (figuur 1). Dat zijn zenders die zijn uitgerust met een GPS-ontvanger, waarmee de locatie van de zender tot op enkele meters nauwkeurig kan worden vastgelegd – veel nauwkeuriger dan conventionele satellietzenders zonder GPS. De essentie is dat de satellietzender zijn positie bepaalt door het signaal op te vangen van een groot aantal GPS-satellieten. Deze informatie wordt via een communicatiesatelliet naar een ontvangststation op de aarde gestuurd, die de gegevens weer aan ons emailt. Op deze manier kan de zender continu gevolgd worden, waar deze zich ook op de aarde bevindt. De energie voor de satellietzender wordt geleverd door zonnecellen die bovenop de zender zijn geplakt (zie figuur 1). Dat betekent dat de zender vele jaren achtereen ononderbroken kan functioneren. Dat is prachtig, maar het systeem heeft ook nadelen. Om te beginnen moet de zender zodanig worden bevestigd dat hij een aantal jaren blijft zitten. Dat gebeurt met een tuigje. De zender komt boven de veren uit, maar de draden van het tuigje verdwijnen geheel onder de veren. Dat is goed te zien op de foto's die wij toege-

Foto: Peter de Vries (NIOO)

Figuur 1: Foto van de in het onderzoek gebruikte GPS-PTT zenders. Links de 30 gram wegende variant en rechts de 22 gram variant. Foto: Rolf Nagel IJfV.

Figuur 2: Foto's van gezenderde Zilvermeeuwen in het wild. Links: de Zilvermeeuw M.AFH (de enige niet volledig uitgekleurde Zilvermeeuw met een zender) vliegend gefotografeerd bij de vuurtoren van Texel door Peter Tibax. Boven: de gezenderde Zilvermeeuw M.AFJ tussen soortgenoten, die zich tegoed doen aan de uitbundige zaadval van mosselen op een van de strekdammen op het strand van Vlieland. Foto Carl Zuhorn.

stuurd kregen van op grote afstand van de kolonie waargenomen dieren (figuur 2). Op een van die foto's is ook goed de kleurring te zien die we bij elk van de gezenderde meeuwen hebben omgelegd (met dank aan Kees Camphuysen - NIOZ - die ons voorzag van kleurringen uit zijn meeuwenonderzoek). De meeuwen moeten even wennen, maar lijken daarna geen merkbare last te hebben van de zenders (en de ringen) en zich niet opvallend anders te gedragen dan andere meeuwen. Het voordeel van het zonnepaneel is dat de zender niet afhankelijk is van een batterij die vroeg of laat leeg is, maar het nadeel is dat er maar een paar posities per dag kunnen worden doorgestuurd. De vogels van minuut tot minuut volgen is dus nog niet mogelijk. Daarmee is de eerste technologische grens duidelijk: het beperkte aantal posities dat per dag kan worden doorgegeven.

De lichtste commercieel verkrijgbare zender met GPS weegt 22 gram, maar deze zender verzamelt en verzendt alleen de geografische posities. De zwaardere variant van iets meer dan 30 gram geeft naast positie ook de (vlieg)hoogte, de snelheid van beweging en de bewegingsrichting. Daarmee is de tweede technologische grens al meteen duidelijk: steltlopers kun je niet met dit soort zenders belasten en zangvogeltjes al helemaal niet. Dat zijn twee grote groepen trekvogels. Natuurlijk is er ook een financiële grens. De zenders zijn nogal prijzig: meer dan 3000 euro per stuk. En voor deze prijs heb je alleen nog maar de zender van Microwave. De communicatie via de Argos-satelliet moet nog eens afzonderlijk worden betaald.

Uiteindelijk is besloten om beide typen zenders te gebruiken op de Kleine Mantelmeeuw, Zilvermeeuw en Brandgans. Bij deze keuze speelde, naast lichaamsgrootte, ook een rol dat van Kleine Mantelmeeuwen en Brandganzen zowel kleinschalige foerageerbewegingen als lange trektochten bestudeerd zouden kunnen worden. Omdat het risico bestond dat de Kleine Mantelmeeuwen vooral ver op zee buiten het bereik van de radar naar voedsel zouden zoeken, is er ook een aantal Zilvermeeuwen van een zender voorzien. Verwacht werd dat deze dieren veel voedsel in de Waddenzee zouden zoeken.

In de loop van dit najaar zullen de Brandganzen worden gevangen en gemerkt. Voor het onderzoek aan de meeuwen is dit voorjaar door Kees Oosterbeek en Peter de Boer een kolonie op de Vliehors geselecteerd. Eind mei/begin juni zijn daar in totaal 9 Zilvermeeuwen en 14 Kleine Mantelmeeuwen

gevangen en van een zender voorzien. Sindsdien stromen de data binnen.

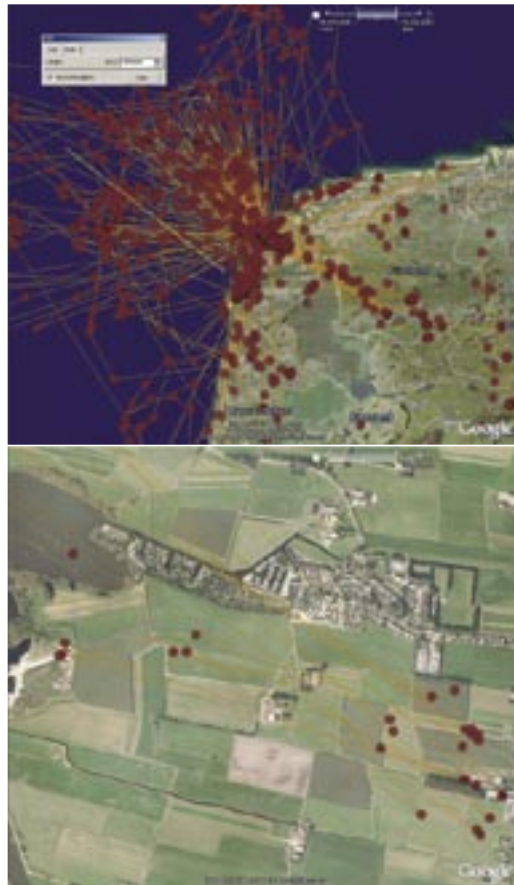
Eerste resultaten

Het meest fascinerend is om de posities van de meeuwen te bekijken in Google Earth, omdat je dan precies kunt zien waar de meeuwen naar toe zijn gevlogen. Om er iets van te laten zien is de periode half juni – half juli uitgekozen. Zoals te verwachten is er een duidelijk verschil tussen de Zilvermeeuwen en de Kleine Mantelmeeuwen. De Zilvermeeuwen blijven dicht bij de kolonie, al is er wel een voor Zilvermeeuwen zeer reislustige meeuw (FAFF) die een aantal uitstapjes naar Amsterdam en de kop van Noord Holland heeft gemaakt (figuur 3). De Kleine Mantelmeeuwen vliegen juist over enorm grote afstanden. Ze maken lange tochten de Noordzee op, regelmatig tot wel 90 km van de kolonie (figuur 4). Maar dat niet alleen. Al heel snel was er een meeuw (M.AFK) die naar de oostkust van Engeland verkaste. We dachten dat die meeuw zo geschrokken was van het vangen dat hij zo ver mogelijk weg probeerde te komen van de kolonie. Ondertussen is de betreffende meeuw echter al drie keer op en neer gevlogen tussen de kolonie en het oosten van Engeland, en ook andere meeuwen hebben dergelijke tochten gemaakt (figuur 3). Toen de eerste Kleine Mantelmeeuw naar het noorden van Frankrijk trok, dachten we dat de najaarstrek begonnen was. Maar ook deze meeuw keerde terug naar de kolonie, om daarna nog een keer op en neer te vliegen. En ook andere Kleine Mantels vertoonden dit gedrag. Een van die meeuwen (M.AFD) is daarbij in België gefotografeerd. Een andere meeuw die opvallend gedrag vertoonde was E.AFA, die vanaf de allereerste dag in juni regelmatig heen en weer pendelde tussen de kolonie en weilanden bij Jiskenhuzen in de binnenlanden van Friesland (figuur 4). De afstand tot de kolonie van 64 km is vergelijkbaar met de afstanden die Kleine Mantels boven de Noordzee afleggen. Je vraagt je echter wel af wat de weilanden bij Jiskenhuzen nu zo speciaal maakt om er zo'n eind voor te vliegen.

In juli lijkt de najaarstrek dan toch begonnen. Op 15 juli zette de Kleine Mantel M.AFP koers naar het zuiden om op 22 juli in de baai van Arcachon in Zuid Frankrijk aan te komen. Daar heeft M.AFP voorlopig halt gehouden (tot op heden nog steeds aanwezig). Op 3 augustus vertrok de Kleine Mantel M.AFD uit het noorden van Frankrijk en bereikte via de westkust van Frankrijk, de noordkust van Spanje en de westkust van Portugal uiteindelijk op 17 augustus het zuiden van Portugal.

Figuur 3. Posities van de gezenderde Kleine Mantel-meeuwen (boven) en Zilvermeeuwen (onder) in Google Earth in de periode 15 juni-15 juli 2007. De locaties op Schier zijn testpunten: de zenders zaten toen nog niet op de meeuwen.

Figuur 4. Posities van Kleine Mantelmeeuwen in de periode 15 juni – 15 juli 2007. De bovenste figuur illustreert het foeragegedrag rond de kolonie. De onderste figuur laat zien hoe de meeuw Fafa een groot aantal bezoeken aan de weilanden bij Jiskenhuzen bracht.

Figuur 5: Posities van Zilvermeeuwen in de periode 15 juni – 15 juli 2007. De bovenste figuur laat zien hoe de Zilvermeeuwen het gebied rond de kolonie gebruiken. De onderste figuur laat in detail zien hoe de meeuwen naar de stranddammen trekken.

Terwijl de Kleine Mantels tochten van vele tientallen kilometers maken zijn de Zilvermeeuwen zelden meer dan 10 km van de kolonie verwijderd (figuur 5). Ze foerageren op de wadplaten, in de weilanden en op het Noordzeestrand. Op het Noordzeestrand zijn de dammetjes waarmee de kustlijn van Vlieland wordt verdedigd zeer in trek bij de Zilvermeeuwen. Op die dammetjes heeft zich dit jaar een overvloedige broedval van mosselen gevestigd en in de kolonie vonden we inderdaad op veel plekken braaksels met mosselzaad. Misschien dat er op de dammetjes naast het mosselzaad ook een enkele strandkrab wordt buitgemaakt. Zonder diepgravende analyse van de gegevens is er dus nu al veel interessants te zien. Onze verwachtingen zijn dan ook hoog gespannen en we staan te popelen om de

gegevens over de foerageervluchten te kunnen koppelen aan gegevens over de foerageerhabitat, het weer en het broedseizoen. Niet eerder konden we in zoveel detail van dag op dag over de schouder van individuele meeuwen meekijken.

Bruno Ens,
met medewerking van Peter de Boer,
Klaus-Michael Exo (Institut für
Vogelforschung in Wilhelmshaven),
Ruud Foppen, Kees Oosterbeek,
Judy Shamoun (Universiteit van Amsterdam),
Henk van der Jeugd en Hans van Gasteren
(Koninklijke Luchtmacht).
Speciale dank aan Carl Zuhorn
van Staatsbosbeheer Vlieland voor
intensieve hulp bij het onderzoek.

Watervogeltrends illustreren ecologische veranderingen in het Volkerakmeer

Wintertaling. Foto: Harvey van Diek

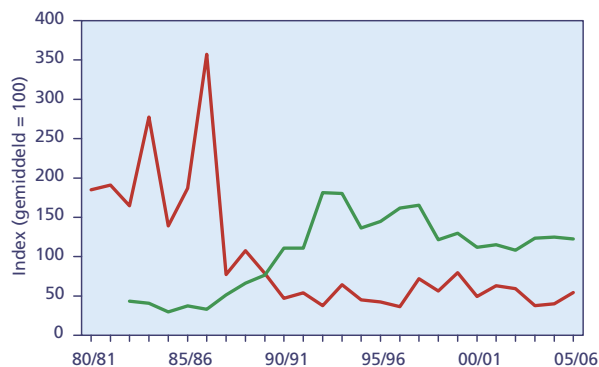
Er zijn maar weinig watersystemen met zulke turbulente ecologische veranderingen als het Volkerakmeer in het Noordelijk Deltagebied.

Van oorsprong als Krammer-Volkerak onderdeel van een zout watersysteem, bracht de afsluiting in 1987 grote veranderingen met zich mee. Wadplaten en zoutminnende soorten verdwenen, zoetwatersoorten verschenen.

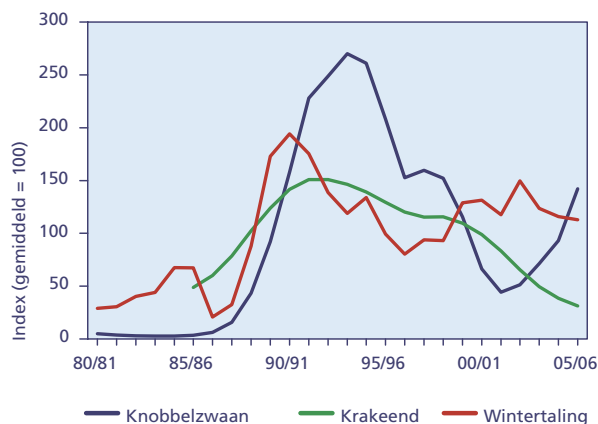
Er ontwikkelde zich een rijk onderwaterleven en veel watervogels reageerden positief. Echter, na een aantal jaren was het pioniereffect uitgewerkt.

De waterkwaliteit verslechterde onder invloed van eutrofiëring.

De watervogeltellingen laten haarfijn zien hoe dat proces in z'n werk ging.

Figuur 1. Samengestelde indexen van watervogelsoorten die zoute of zoete omstandigheden prefereren in het Volkerakmeer vanaf 1980/81 (100 = gemiddelde index over de hele reeks). In 1987 werd het Volkerakmeer zoet. rood = zoute watervogels, groen = zoete watervogels

Figuur 2. Ontwikkeling van een aantal planteneters in het Volkerakmeer. Weergegeven is de geïndexeerde trendlijn (100 = gemiddelde index over de hele reeks).

Van zout naar zoet

Oorspronkelijk was het Krammer-Volkerak onderdeel van de uitgestrekte zoute Delta in ZW-Nederland. Een situatie die door de Deltawerken drastisch veranderde; in eerste instantie door de afsluiting van het Haringvliet in 1970, en naderhand vooral door het sluiten van de verbinding met de Oosterschelde in 1987. De getijdewerking verdween en foeragerende wadvogels zagen zo'n 1800 ha aan wadplaten verdwijnen. Als we kijken naar de ontwikkeling van de bewoners van deze wadplaten en dit vergelijken met soorten die meer zoete omstandigheden prefereren, dan is in één oogopslag duidelijk dat de afsluiting grote gevolgen had (figuur 1). Bij de oorspronkelijke bewoners van de slikken ging het om soorten als Bonte Strandloper, Rosse Grutto, Wulp, Kanoet en Scholekster, die hier in honderden tot duizenden exemplaren voorkwamen. Uit detailonderzoek aan Scholeksters is gebleken dat de uit het Krammer-Volkerak verdwenen vogels niet elders in de Delta of West-Europa een alternatief overwinteringsgebied wisten te vinden, en dus vroegtijdig moeten zijn gestorven. De gevolgen waren echter niet bij alle wadvogels zo dramatisch. Na de afsluiting werden vele eilandjes opgespoten en met vooroever-verdedigingen versterkt om erosie te voorkomen. Pioniersoorten als Kluit en plevieren, evenals Dwergstern, Visdief en Zwartkopmeeuw reageerden prompt op dit rijke aanbod aan broedgelegenheid en lieten na de afsluiting snel groeiende broedpopulaties zien. Inmiddels zijn deze soorten al weer grotendeels op hun retour doordat een voortschrijdende vegetatiesuccessie de eilandjes minder geschikt heeft gemaakt. Als enige andere wadvogel is de Bergeend flink toegenomen na de afsluiting en verzoeting van het gebied. Deze ontwikkeling komt vooral in de zomermaanden tot uiting; waarschijnlijk worden de vogels aangetrokken door een combinatie van rustig ondiep water en specifieke voedselomstandigheden.

Voorspoed in de beginjaren

Naast de broedvogels wisten ook doortrekkers en overwinteraars met een voorkeur voor zoete wateren het gebied snel te vinden. Door verbetering van de waterkwaliteit en helder water ontstond enkele jaren na de afsluiting een uitgestrekte oppervlakte aan waterplanten (maximale bedekking van 980 ha in 1992), alsmede een grote biomassa van geschikte prooivissen en hoge dichtheden aan Driehoeksmosselen en andere bodemfauna. Planteneters, waaronder Knobbelzwaan en Krakeend, reageerden sterk op de groeiende oppervlakte onderwatervegetatie (figuur 2). Voor de Knobbelzwaan was het ontstaan van het Volkerakmeer een 'geluk bij een ongeluk'. Door het verdwijnen van zee gras uit de Grevelingen nam de draagkracht van dat gebied voor de ruiende zwanen sterk af en bood het Volkerakmeer een volwaardig alternatief. Naast waterplanten vormden ook de pioniervegetaties met hun hoge zaadproductie op de oevers een aantrekkelijk voedselhabitat in de beginjaren. Een soort als Wintertaling profiteerde hiervan (figuur 2). Ook verschillende viseters wisten het gebied snel te vinden. In de eerste jaren na afsluiting was er sprake van massaal voorkomen van Stekelbaars en later Blankvoorn (witvis). Middelste Zaagbek en Aalscholver namen in de jaren na afsluiting dan ook snel toe (figuur 3). In latere jaren werden ook meer Futen geteld, samenvallend met een verslechtering van de voedselsituatie voor deze soort in het IJsselmeer (verslechtering spieringstand en verminderd doorzicht). Duikeenden en Brilduiker benutten tot halverwege de jaren negentig de toename van Driehoeksmosselen en andere bodembewoners in het Volkerakmeer (figuur 4). Een explosie van watervlooien, die eveneens een bijdrage leverde aan de helderheid van het watersysteem, trok grote aantallen Slobeenden aan.

Middelste Zaagbek.
Foto: Rein Hofman

Terugslag na verslechtering waterkwaliteit

De goede waterkwaliteit in de beginjaren na afsluiting was te danken aan het feit dat de inname van voedselrijk (eutroof) water uit het Hollands Diep tot een minimum werd beperkt. De afsluiting zorgde er echter ook voor dat de 'doorspoeling' van het gebied tot staan werd gebracht. De verbetering van de waterkwaliteit was dan ook een pioniereffect en bereikte enkele jaren na de afsluiting een hoogtepunt. De Brabantse riviertjes Dintel, Mark en Steenbergse Vliet voerden ondertussen een gestage stroom van voedingsstoffen aan. Deze eutrofiëring leidde tot hogere algendichtheden, en met de opkomst van o.a. Blankvoorn, die de watervlooiën onderdrukte, kon de algenbloei niet meer worden tegengehouden. Samen met ophoping van slib nam het doorzicht van het Volkerakmeer na 1990 af en zette een negatieve spiraal van effecten in. Het areaal aan waterplanten nam af, en daarmee de hele gemeenschap van herbivore watervogels. Door de opkomst van Brasem en andere bodemomwoelende vissen werden voedingsstoffen en slib steeds weer in beweging gebracht en werd de fase van troebel water in stand gehouden. Bodemwoelende vissen zijn bovendien minder geschikt voor viseters en bij deze groep soorten tekenden zich dan ook neergaande trends af. Aanvankelijk namen Driehoeksmosselen in de beginjaren nog toe door de hogere algendichtheden (voedsel) en wisten ze door hun filtercapaciteit het water helder te houden. Met de toename aan slib en algen konden ook zij het uiteindelijk niet meer bolwerken en namen af, net als de duikeenden die afhankelijk waren van dit voedselaanbod.

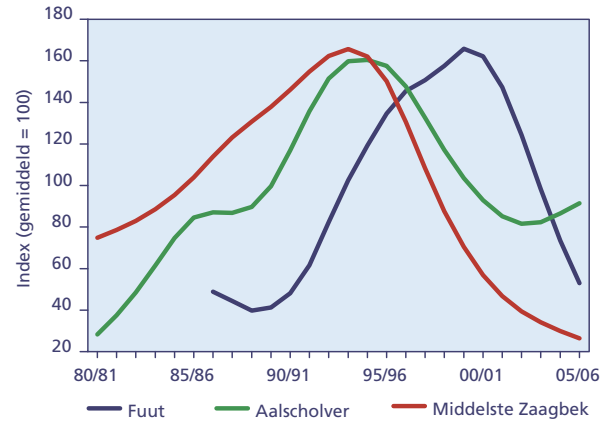
Groene soep

Waar in de Veluwerandmeren na ecologisch herstel nog steeds sprake is van een (soms wankel) evenwicht met helder water is in het Volkerakmeer de beruchte 'groene soep' weer terug. Een situatie die vergelijkbaar is met Markermeer en Zoommeer, waar door afsluiting van het systeem (Houtribdijk) slib en voedingsstoffen zich steeds meer ophopen en natuurwaarden onder druk staan. Als we kijken naar de achteruitgang van watervogelsoorten die afhankelijk zijn van waterplanten, vis of schelpdieren in de verschillende tot de rijkswateren behorende zoete meren bevindt het Volkerakmeer zich in de top drie met de twijfelachtige eer van de meeste afnemende soorten (figuur 5).

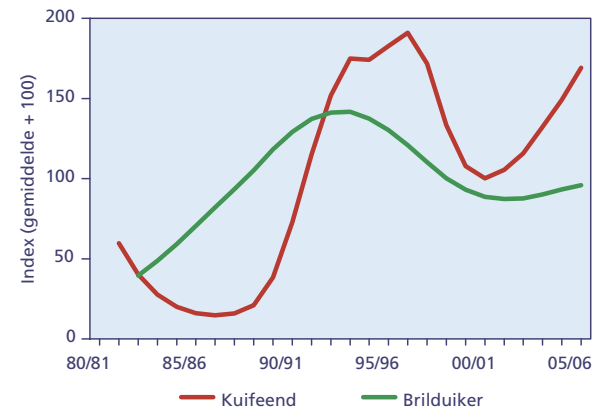
Toekomst

Afnemende vogeltrends zijn over het algemeen slecht nieuws voor een beheerder. Helemaal nu behoud, dan wel herstel van de gebiedsspecifieke vogelaantallen zijn vastgelegd in de instandhoudingsdoelen van de Natuurbeschermingswet en het Europese Natura 2000 netwerk en de waterkwaliteit aan de normen van de Europese Kaderrichtlijn Water moet voldoen. De verantwoordelijke instanties stellen zich dan ook de vraag hoe de situatie kan worden verbeterd. Voor alle Natura 2000 gebieden in Nederland worden op dit moment beheerplannen opgesteld, waarin moet worden vastgelegd hoe de instandhoudingsdoelen zullen worden gerealiseerd. In het geval van het Volkerakmeer is in het verleden al wel met wisselend succes geëxperimenteerd met het uitleggen van kunstmatig substraat voor Driehoeksmosselen, die door hun filtercapaciteit het water helderder zouden kunnen maken. De plannen op dit moment richten zich vooral op het herstellen van de doorspoeling. Eén van de beheersopties gaat uit van een aantakking op de Oosterschelde, dat naast doorstroming ook de invloed van zout water weer mogelijk moet maken. Het zal duidelijk zijn dat de uitwerking van zulke opties wederom grote veranderingen en verschuivingen in de watervogelbevolking zal veroorzaken. Welke optie ook zal worden gekozen, de verdere voorzetting van de watervogeltellingen in het gebied zal het mogelijk maken de effecten nauwgezet te volgen en eventueel bij te sturen.

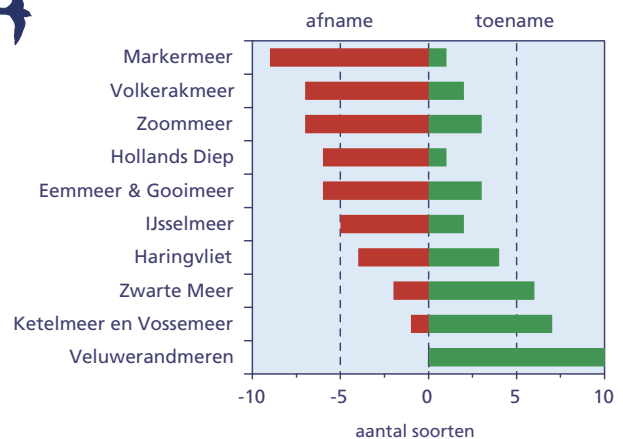
Marc van Roomen

Figuur 3. Ontwikkeling van een aantal viseters in het Volkerakmeer. Weergegeven is de geïndexeerde trendlijn (100 = gemiddelde index over de hele reeks).

Figuur 4. Ontwikkeling van een aantal duikeenden in het Volkerakmeer. Weergegeven is de geïndexeerde trendlijn (100 = gemiddelde index over de hele reeks).

Figuur 5. Aantal af- en toenemende watervogelsoorten die afhankelijk zijn van waterplanten, vis of schelpdieren in een aantal tot de Zoete Rijkswateren behorende meren in de afgelopen 15 jaar.

Witvleugelstern. Foto: Arjan Boele

Recordaantal Witvleugelsterns in mei 2007

De Witvleugelstern is één van drie moerassterns die jaarlijks in ons land gezien worden. Een 'Witvleugel' lijkt in gedrag en uiterlijk op een Zwarte Stern, maar dan met een veel contrastrijker uiterlijk. In adult zomerkleed zijn bovenzijde, stuit en staart zeer licht en de ondervleugeldekveren zwart. In winterkleed heeft hij een lichtere bovenzijde en ontbreekt de zwarte zijborstvlak. In 'normale' jaren worden enkele tientallen Witvleugelsterns in ons land gezien, soms (1997) beduidend meer. In mei 2007 vond de tot nu toe grootste influx plaats.

Broed- en overwinteringsgebieden

De broedgebieden van de Witvleugelstern strekken zich uit van Polen tot Centraal-Azië, met een aparte oostelijke populatie (met eigen overwinteringsgebied) tot in Noord-China. In Europa broeden relatief veel vogels in Rusland (geen schatting beschikbaar), Wit-Rusland (5000-6500 paren), Roemenië en Oekraïne (beide 500-2000) en Polen (sterke toename in het belangrijkste Poolse broedgebied Biebrza van 20 naar 1000 paren in 1967-94). De totale Europese populatie wordt geschat op 74.000-210.000 paren (222.000-630.000 vogels).

Europese Witvleugelsterns overwinteren in Afrika ten zuiden van de Sahara, waarschijnlijk samen met Centraal-Aziatische vogels. In de Lutemba baai op het Victoriameer (Oeganda) overwinteren maar liefst 3 miljoen vogels. Dit getal komt ongeveer overeen met de geschatte totale winterpopulatie, zodat dit gigantische meer (groter dan Nederland) het zwaartepunt van de winterverspreiding vormt.

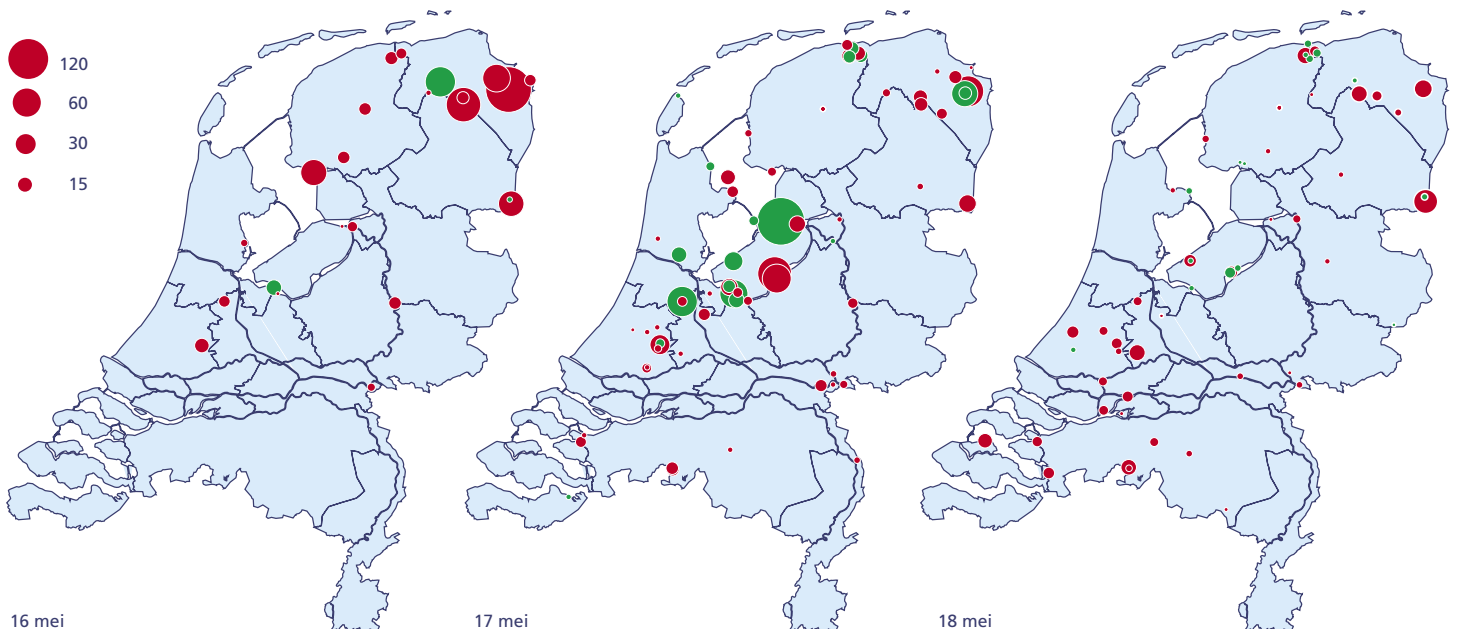
Verspreiding mei 2007

Nadat tussen 24 april en 5 mei 2007 op drie plekken maximaal 2 Witvleugelsterns gezien werden verschenen op maandag 14 mei de eerste groepjes (5 Blauwe Stad bij Winschoten Gr, 2 Lauwersmeer). Op de 15e werd duidelijk dat er iets aan de hand was, bij Blauwe Stad verbleef een fraaie groep van 24 ex. en bovendien werden er op vijf andere plekken in Noord-Nederland 2-4 gezien.

Op 16 mei verschenen de eerste groepen in het midden van het land (figuur 1). De grootste groepen zaten echter ook nu in Groningen, met minimaal 90 in het Zuidlaardermeer, c. 70 naar Z over Groningen-stad en 58 in het Hondshalstermeer. In Blauwe Stad waren ze de hele dag aanwezig en groeide het aantal in de avond tot 157 vogels! Mooie groepen elders doken op bij de Steile Bank Fr (52), in het Bargerveen Dr (49) en de Reeuwijkse Plassen ZH (16).

Op 17 mei waren 'alle' vogelaars gewaarschuwd en omdat veel mensen een vrije dag hadden in verband met Hemelvaartsdag,

Figuur 1. Verspreiding van Witvleugelsterns op 16, 17 en 18 mei 2007 (rood ter plaatse, groen overvliëgend).

16 mei

17 mei

18 mei

Witvleugelsterns. Foto: Roef Mulder

werden veel waterrijke gebieden bezocht. En dat bleek vooral in een band van noordoost naar zuidwest over ons land succesvol. De trektellers op Kamperhoek Fl zagen 172 ex. van het Ketelmeer het IJsselmeer opvliegen! Een groep van 60 trok hoog naar ZO over de polder bij Huizen en een groep van 60-70 naar WZW over Botshol Ut. Grote groepen pleisteraars werden gezien in Harderbroek Fl (87), Wolderwijd bij Harderwijk (63) en opnieuw Blauwe Stad (72). In vergelijking met 16 mei waren de vogels weer verder in zuidwestelijke richting opgeschoven met nu groepjes tot in Zeeland en Noord-Brabant (o.a. 12 bij Chaam en 9 in het Rammegors). Op de 18e werden opnieuw verschillende groepen gezien in Zuidwest-Nederland (o.a. 16 bij Colijnsplaat, Noord-Beveland) en namen de aantallen elders weer af. Na de 18e werd nog één grote groep pleisteraars gemeld (48 in het Bargerveen op de 19e) en op de 20e trokken 42 vogels langs het Harderbroek. Van 22 mei tot eind mei werden nog dagelijks Witvleugelsterns gemeld uit de Lopiker- en Krimpenerwaard (o.a. 17 resp. 18 op 22 en 23 mei bij Vlist ZH) en in het Zuidlaardermeer bleven er tot en met 28 mei maximaal 6 aanwezig. In juni bleken enkele paren tot broeden over te gaan (zie elders in dit nummer).

Verspreiding en seizoenspatroon 1989-2007

Figuur 2 geeft de totale verspreiding van Witvleugelsterns in mei 2007 (rood). De meeste zijn gezien in een band van Groningen naar (oostelijk) Zuid-Holland terwijl de kuststreek en de zuidoostelijke helft van het land amper bezocht werd. In de figuur is ook de verspreiding in mei 1997 weergegeven (groen). Toen bleef de influx beperkt tot de vier noordoostelijke provincies (o.a. 200 Vlinderbalg, Lauwersmeer, 42 Eemshaven en 26 Hondshalstermeer).

Een geheel ander beeld geeft de verspreiding in jaren zonder influx (blauw). Dan worden Witvleugelsterns het meest in het vroege najaar gezien (juli - half september, figuur 3) en vooral in het IJsselmeergebied (met name Oostvaardersdijk en omgeving Den Oever). Ze houden zich dan op in groepen Zwarte Sterns.

Vergelijking met 1997 en omringende landen

De influx in 1997 vond plaats van 14-16 mei (hoogtepunt 15 mei; figuur 4) en was daarmee enkele dagen eerder dan die in 2007 (vooral 16-20 mei, piek 17 mei). In Duitsland werden het afgelopen voorjaar eveneens veel Witvleugelsterns gezien, en iets eerder waar-

genomen dan bij ons (14-18 mei, piek 16 mei; www.club300.de). De meeste werden gemeld uit Nedersaksen (56%), de deelstaat die grenst aan Groningen, Drenthe en Overijssel. Direct ten zuiden daarvan (Noordrijn-Westfalen) werden nauwelijks Witvleugelsterns gezien (1%), in de noordoostelijke deelstaat Brandenburg echter wel weer (24%, mediaan al op 14 mei). Ter vergelijking: in mei 2002-06 werden in Duitsland jaarlijks slechts enkele waarnemingen doorgegeven (grootste groepen 2-17 ex.)

Ook vogelaars in Vlaanderen hebben genoten van Witvleugelsterns, vooral in het weekend van 19-20 mei. Vanaf 16 mei werden er bijna 300 gezien (tenminste 98 op de 20e), een veelvoud van het totaal van de afgelopen twee eeuwen (www.natuurpunt.be). In Noord-Frankrijk werden vanaf 17 mei eveneens Witvleugelsterns gezien, in Denemarken relatief weinig, met alleen op 14-15 mei groepen (resp. 35 en 16 ex.; www.netfugl.dk). Op de 16e zaten er c. 40 in Zweden. Groot-Brittannië werd niet bereikt door de influx.

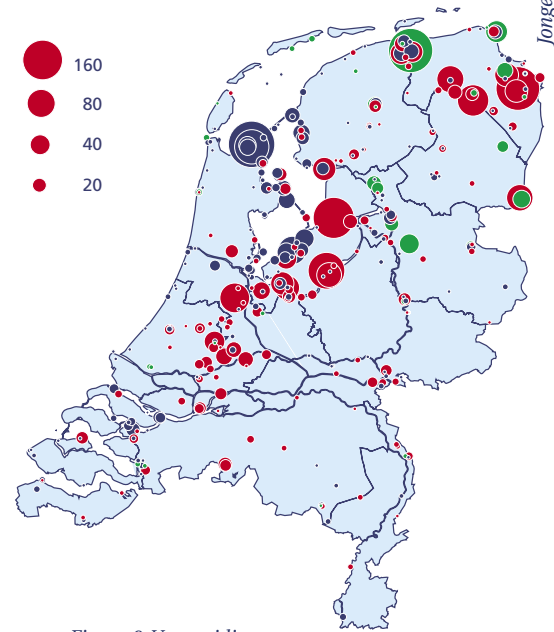
De trek door Duitsland (piek 16 mei, waarschijnlijk van O naar W), Nederland (17 mei, NO naar ZW) en Vlaanderen (19-20 mei) is mooi gedocumenteerd, maar wanneer de trek terug naar de oostelijke broedgebieden plaatsvond, is onduidelijk. Alleen Brandenburg laat een tweetoppege doortrek zien (14 en 18 mei), maar daarbij kan toeval een rol spelen. Wellicht zijn de vogels hoog en/of snel (zonder veel te foerageren) weer in oostelijke richting weggetrokken, of liggen aankomst en wegtrek zo dicht bij elkaar dat er geen twee pieken zichtbaar zijn.

Trekrichting

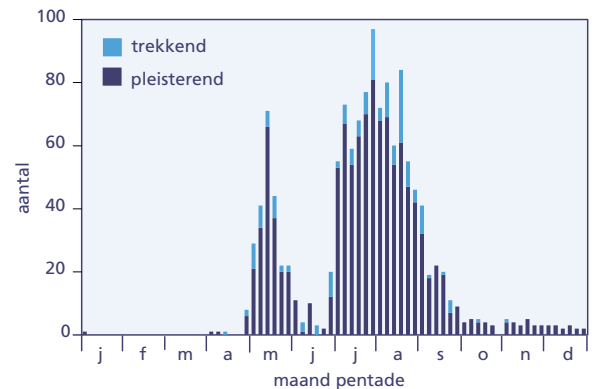
Van de 732 waarnemingen in de database uit mei 2007 hebben er 105 betrekking op trekkende vogels. Bij 84 waarnemingen (excl. dubbele) werd ook de trekrichting opgegeven. Er was een opvallende verschuiving in de gemiddelde trekrichting. Op 16-17 mei trokken de vogels gemiddeld naar ZZW (24 waarnemingen/552 ex.). Op 18-19 veranderde dit in ZZO (35/120) en op 20-23 mei in OZO tot ZO (22/116). De vogels draaiden blijkbaar boven ons land van een nogal zuidwestelijke naar een veel meer oostelijke richting. Gezien over de gehele periode vlogen de meeste vogels richting W (37%), ZO (18%), N (14%) en ZW (12%; acht richtingen onderscheiden).

Aantallen

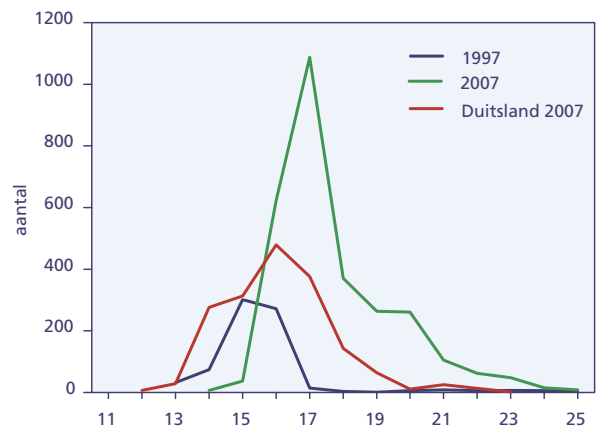
Het seizoenspatroon van mei 2007 laat een piek zien van 1087 vogels (figuur 4). We zullen echter niet alle waarnemingen ontvangen

Figuur 2. Verspreiding van Witvleugelsterns in mei 2007 (rood), mei 1997 (groen) en in 1989-2006 (excl. mei 1997, blauw).

Figuur 3. Seizoensverloop van overtrekkende en pleisterende Witvleugelsterns per vijfdaagse periode (som van de aantallen in 1989-2006).

Figuur 4. Doortrekpatroon van Witvleugelsterns per dag in Nederland (mei 1997 en mei 2007) en in Duitsland (mei 2007; www.club300.de) (getal op x-as geeft datum in mei).

Witvleugelstern: nieuwe broedvogel in viervoud!

hebben. Bovendien hebben we geprobeerd dubbele waarnemingen weg te filteren door het maximaal aantal pleisteraars per dag en per atlasblok aan te houden. Dit kan tot onderschatting leiden indien er een snelle doorstroming over de dag plaatsvindt (alleen de grootste van enkele verschillende groepen wordt aangehouden), iets waarvoor in dit geval duidelijke aanwijzingen bestaan. Anderzijds kan een groep natuurlijk ook in twee atlasblokken opduiken. Wanneer de maxima per atlasblok voor de gehele maand worden opgeteld, geeft dat een aantal van ruim 1800 Witvleugelsterns; wanneer alleen de topperiode van 16-18 mei wordt aangehouden, zijn het er 1700.

Een grove schatting van 1100-1600 vogels is daarom niet onrealistisch en mogelijk nog te laag. Dat de influx veel groter was dan die van 1997 (350-400 vogels, mogelijk 460), is wel duidelijk.

Oorzaken

We zullen hier niet uitgebreid ingaan op de oorzaken van de influx, dat komt aan bod in een bijdrage in *Limosa*. Desondanks zijn enkele berichten de moeite van het vermelden waard. Zo lijkt het erop dat er in het oosten van Europa geen tekort aan broedhabitat was. In bijvoorbeeld Moldavië wemelde het begin mei boven prachtige vloedvlaktes van de Witvleugelsterns (Jan van der Winden). In de eerste dagen van mei meldde een Poolse bioloog dat de Witvleugelsterns in de Biebrza op een normale datum waren gearriveerd, en in relatief hoge aantallen. De terreinomstandigheden waren er normaal (Harm Blom). Wellicht hebben de vogels in de trekperiode geprobeerd een front te ontwijken. In Duitsland was het op 13 mei erg slecht weer met op uitgebreide schaal onweer, hagel, zware regen en windstoten. Een dag later spookte het opnieuw in Duitsland, met bij Dresden zelfs een beginnende wervelwind. Hoe de vogels daarvoor al in Duitsland terecht zijn gekomen, is hiermee echter nog niet verklaard.

Arjan Boele & Erik van Winden

In de database zijn waarnemingen opgenomen van het Bijzondere Soorten Project Niet-broedvogels (BSP) en van Waarneming.nl (resp. 1398 en 1234 waarnemingen). Het betreft de periode 1 januari 1989 tot en met 11 juli 2007.

Na de spectaculaire influx van 16-20 mei 2007 (zie elders in dit nummer) bleven in zeker drie gebieden Witvleugelsterns pleisteren. Ze werden nauwlettend in de gaten gehouden en uiteindelijk gebeurde waarop werd gehoopt: er gingen Witvleugelsterns broeden, 4 paar zelfs! Ondanks het vaak matige weer met forse neerslag bleken in de tweede en derde week van juli in totaal minimaal 5 van de 8 Witvleugelsterns in de Krimpenerwaard en Sliedrechtse Biesbosch vliegvlug te zijn geworden, een prachtig resultaat.

De primeurgang naar de Krimpenerwaard ZH. In het veenweidegebied nabij Stolwijk pleisterden in juni zes 'verdachte' vogels die door o.a. leden van de Natuur- en Vogelwerkgroep 'de Krimpenerwaard' in de gaten werden gehouden. Op 26 en 27 juni was duidelijk dat op één plek jongen werden gevoerd. De volgende dag werden 's avonds twee jongen gevonden van 1-3 dagen oud. De eerste Witvleugelstern-pullen ooit in ons land! Tijdens deze bezoeken werd vermoed dat er nog een tweede paar nestelde. Op 5 juli werden van dit tweede paar twee ongeveer vier dagen oude jongen gezien, waarvan er één geringd werd. De beide nesten lagen dicht bij elkaar in een slootkant aan de rand van een kolonie Visdieven. Het voedsel voor de jongen bestond uit o.a. regenwormen, visjes en libellen. Van de vier pullen zijn er uiteindelijk drie uitgevlogen. Eén van de jongen uit het eerste nest werd op 18 juli voor het eerst vliegend gezien, de beide jongen uit het tweede nest op 21 juli. Op 29 juli werd de familie met twee jongen nog 5 km ten ZZW van de broedplek waargenomen. Beide jongen foerageerden zelfstandig maar werden ook nog door de ouders gevoerd (Cor Oskam, Erik Kleyheeg, Harm Blom, Arjan Boele e.a.).

In de Sliedrechtse Biesbosch ZH werden twee broedgevallen ontdekt aan de rand van een kolonie Kokmeeuwen en Visdieven door vrijwilligers van SOVON en medewerkers van Staatsbosbeheer (SBB). Midden juni werd een paartje gezien met nestindicerend gedrag en bij het volgende bezoek op 5 juli konden twee jongen worden gefotografeerd en gefilmd. Precies een week later waren ze nog aanwezig en was de eerste Nederlandse vliegvlugge Witvleugelstern een feit. Opvallend genoeg werden steeds maar drie adulte vogels gezien. Op 14 juli werden de jongen van het tweede nest door twee adulte vogels gevoerd en de jongen van het eerste nest (enkele tientallen meters verderop) door slechts één (Albert de Jong, Jorrit Vlot, Arie Kolders, Jacques van der Neut SBB, Bart Weel SBB e.a.).

Mogelijk werden ook elders broedpogingen ondernomen. Nabij Vlist ZH in de Lopiker-

waard verbleven in juni nabij een Zwarte Stern-kolonie (22 nesten) wekenlang 3-4 Witvleugelsterns. De vogels alarmeerden boven de kolonie toen er een Kleine Mantelmeeuw laag overvloog. Eind juni waren de vogels weer verdwenen. Wellicht is hier een broedpoging in een vroeg stadium mislukt (Arie Dorsman, Jan van der Winden, Leo Kramer, Arjan Boele e.a.).

Dat er van de meer dan 1000 Witvleugelsterns die in mei 2007 ons land aandeden enkele zouden gaan broeden, werd wel gehoopt maar was toch een grote verrassing. Slechts éénmaal eerder, in 1979, was er een (gemengd) broedgeval. Van 16 juni tot en met 8 juli werd in een Zwarte Stern-kolonie in de Ankeveense Plassen bij Nederhorst ten Berg NH een vrouwtje Witvleugelstern gezien dat gepaard was met een mannetje Zwarte Stern. Op 23 juni bevatte hun nest twee eieren, die op 9 juli echter verdwenen waren (Dutch Birding 2:17-18). Van 1-27 mei 2005 was een alarmerende, baltsende Witvleugelstern aanwezig in een Zwarte Stern-kolonie bij Cellemuiden Ov. Het leek erop dat de vogel probeerde om een Zwarte Stern te verleiden. Ook in 2002, 2003 en 2006 was een adulte vogel aanwezig in deze kolonie. Bovendien was er in mei 2005 en 2006 een vermoedelijk hybride Witvleugelstern x Zwarte Stern ter plaatse. Het is onbekend waar deze vogel is uitgebroed (Symen Deuzeman).

De Witvleugelstern is een oostelijke soort die sporadisch in het westen en zuiden van Europa broedt. Het meest westelijke regelmatig bezette broedgebied zijn de Noord-Italiaanse rijstvelden. In 1937 werd een broedgeval vastgesteld bij Antwerpen en in 1935 en 1936 net over de grens in Bentheim, Duitsland. Van de andere zeldzame moerasstern, de Witwangstern, zijn in ons land al enkele tientallen broedgevallen vastgesteld (tenminste 41 sinds 1938).

Arjan Boele

Nieuw slaapplaatsen-project

Het gerucht ging al langer, en we zijn blij dat we het kunnen bevestigen: SOVON gaat een slaapplaatsenproject opstarten. Voor sommigen gaat hiermee een lang gekoesterde wens in vervulling. In een volgende SOVON-Nieuws zal uitgebreid op het project ingegaan worden. In grote lijnen komt het er op neer dat we vanaf winterseizoen 2008/2009 drie jaar lang van alle gemeenschappelijk slapende vogelsoorten informatie willen verzamelen. Het is onze wens om dit te laten resulteren in een atlas. Voor een selectie aan soorten zullen speciale simultaantellingen georganiseerd gaan worden, met elk seizoen een andere set soorten. Het project start komende winter met een proef, waarbij ganzen (in één regio), Kauw en Roek als proefkonijn worden gebruikt. Het is de bedoeling dat alles digitaal verloopt, zowel de registratie van de ligging van slaapplaatsen als de invoer van telresultaten. We proberen het invoersysteem zo te ontwerpen dat het ook mogelijk is oudere gegevens op een eenvoudige manier in te voeren. Dit digitale invoersysteem verschijnt dit najaar al op de SOVON website. Vanaf dat moment kan iedereen zijn slaapplaatsen melden. Als voorschot op het project draait momenteel al een tweetal, op bescheiden schaal georganiseerde, tellingen. Vorige winter zijn tijdens drie weekenden slaapplaatsen van Grote Zilverreigers in kaart gebracht. En deze nazomer is een begin gemaakt met een reeks simultaantellingen van Zwarte Stern, Reuzenster en Visdief in het IJsselmeergebied. Bij deze tellingen wordt al gauw duidelijk wat de waarde kan zijn van slaapplaatstellingen. Het zijn soorten die zich overdag over een groot gebied verspreiden, en op slaapplaatsen mooi geconcentreerd samenkomen. Voor de tellers is het vaak een leuke verrassing dat de aantallen hoger liggen dan vooraf verwacht. Details over de proef en het slaapplaatsenproject zullen zo snel als mogelijk bekend worden gemaakt. Hou de website in de gaten!

Olaf Klaassen

Recent verschenen

Een eeuw vogels beschermen is uit!

In juni 2007 verscheen Een eeuw vogels beschermen waarin een twintigtal auteurs dit thema van vele kanten belicht, tot vogelbescherming op postzegels aan toe. Een driekoppige fotoredactie was nodig om een selectie te maken uit het vele historische beeldmateriaal en daarnaast zijn er nog prachtige tekeningen van de hand van Siegfried Woldhek te bewonderen. Wat dit boek nog specialer maakt is de bijgevoegde DVD: Historische filmbeelden van Nederlandse Vogelparadijzen waarop toespraak van Jac. P. Thijsse te zien is.

De omslag is tot veler verrassing compleet anders geworden dan in de voorpublicaties. De prijs: € 44,95 + € 6,50 verzendkosten (niet leden € 49,95 excl.).

Uitgeverij: KNNV Uitgeverij, Zeist. ISBN: 978 90-5011-237-6. NUR: 435.

Verder verschenen bij de KNNV o.a.

Sterren en planeten in beeld

€ 4,95 (ISBN 978 90 5011 254 3)

Struikrovers – over wezel, hermelijn, otter, das en andere dappere marters (jeugdboek)

€ 16,95 (ISBN 978 90 5011 247 5)

Europe's living landscapes

€ 49,95 (ISBN 978 90 5011 258 1)

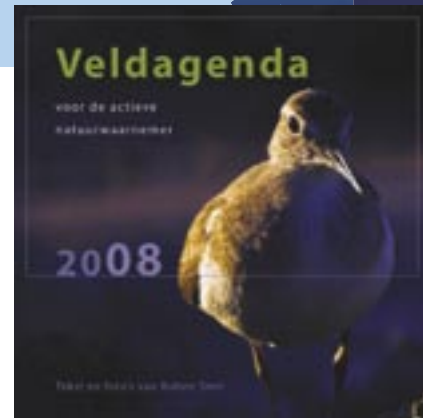
Landscape ecology in the Dutch context

€ 69,95 (ISBN 978 90 5011 257 4)

en als klap op de vuurpijl:

Chironomidae Larvae of the Netherlands and Adjacent Lowlands – General ecology and Tanypodinae

€ 69,50 (ISBN 978 90 5011 259 8)

Veldagenda 2008

Zojuist verschenen: de Veldagenda 2008. De teksten en foto's in deze wonderschone agenda zijn van de hand van Ruben Smit. Ruben is een professioneel natuurfotograaf en winnaar van Wildlife Photographer of the Year 2005.

De agenda is een gezamenlijk project van KNNV, Ruben Smit, de VOFF en het IVN. U kunt de agenda vanaf nu bestellen door een mail te sturen naar info@sovon.nl o.v.v. veldagenda. SOVON-leden betalen voor de agenda € 9,95 (€ 12,- inclusief verzendkosten); niet-leden betalen € 12,95 (€ 15,- incl.).

Nieuw Milieu- en Natuurcompendium

Het Milieu- en Natuurplanbureau, CBS en Wageningen UR hebben een geheel vernieuwd Milieu- en Natuurcompendium gelanceerd. Het compendium is een zeer complete bron van wetenschappelijk onderbouwde feiten en cijfers over milieu en natuur in Nederland. Op www.milieuennatuurcompendium.nl vinden gebruikers duidelijke antwoorden op de vraag hoe het er buiten voor staat, wat mogelijke oorzaken zijn van veranderingen en welke beleidsmaatregelen zijn genomen. Ook vogels komen ruimschoots aan bod. Hofleverancier voor de vogelgegevens in het compendium is SOVON. De gegevens vinden hun weg van de vrijwilliger in het veld via SOVON naar het Centraal Bureau voor de Statistiek. Samen verwerken deze organisaties de telformulieren tot gegevensbestanden. Het CBS bewaakt de kwaliteit van deze bestanden, berekent de jaarlijkse indexen en trends van soorten en publiceert deze op internet. De gegevens worden o.a. gebruikt door het Milieu- en Natuurplanbureau, die ze inzet voor beleidsgerichte producten zoals het Milieu- en Natuurcompendium.

(Boven)
Nachtelijke peilronde met ontvanger en antenne om de Nachtzwaluwen op het spoor te blijven.
(Onder)
Nachtzwaluw met zender. De zenders werden aangebracht op de rug en zijn zo klein dat ze de vogel niet hinderen (op de foto is alleen de antenne zichtbaar). Foto's: Peter Eekelder

Nachtzwaluw en Kwartelkoning in de peiling

Zonder speciale technieken blijven de activiteiten van nachtactieve soorten grotendeels in het duister gehuld. Veel soorten zijn weliswaar goed te lokaliseren door de vaak vèrdragende zang van het mannetje, maar hoe de vogels zich in hun territorium bewegen, blijft doorgaans goed verborgen. Laat staan dat we weten welke factoren van invloed zijn op de vestiging. In de zomer van 2007 werden twee Rode Lijst-soorten, Nachtzwaluw en Kwartelkoning, met behulp van kleine radiozenderdijes gevolgd. De eerste resultaten laten verrassende bewegingen zien.

Jaar van de Nachtzwaluw

In het kader van het 'Jaar van de Nachtzwaluw' is deze zomer door SOVON veel aandacht besteed aan de Nachtzwaluw. In tegenstelling tot andere Rode Lijst-soorten van heidevelden (Korhoen, Duinpieper, Tapuit, Klapekster) gaat het de Nachtzwaluw de laatste jaren voor de wind. We weten echter niet goed waarom; de beschikbare gegevens geven alleen inzicht in de locaties waar mannetjes hebben gezongen. Nu er plaatselijk florerende populaties te vinden zijn, leek het moment aangebroken speciaal onderzoek uit te voeren naar de foerageerplaatsen van de vogels, het voedsel en de ligging van nesten en roestplaatsen. Op die manier hopen we een tipje van de sluier van de ecologie van Nachtzwaluwen op te lichten.

Met medewerking van Natuurmonumenten was het mogelijk om vanaf juni onderzoek te doen in één van de beste Nachtzwaluwgebieden van Nederland, de Zuidoost-Veluwe. Er werden 9 volwassen Nachtzwaluwen (8 mannetjes en 1 vrouwtje) van een radiozenderdijje voorzien. Door middel van een ontvanger kunnen de vogels worden gevolgd.

De eerste resultaten leveren verrassingen op omtrent terreingebruik en territoriaal gedrag. Veel mannetjes hadden vaste dagrustplekken in de kronen van gemengd bos, soms vlak bij elkaar. Een aantal mannetjes hield er daarnaast een dagrustplaats op de heide op na. Sommige vogels brachten de hele nacht door op de heide, terwijl andere zich voornamelijk in het bos ophielden. Foeragerende vogels bleken zich weinig van territoriumgrenzen aan te trekken en legden grote afstanden af, tot honderden meters buiten het territorium. In één geval werd een voedselvucht tot bijna 2 km van de roestplaats vastgesteld. De overlap in actieradius van de mannetjes blijkt bovendien groter dan voorheen aangenomen: ratelplekken bevinden zich soms nog geen 100 m van elkaar. Individuele mannetjes blijken bovendien geen vaste ratelplek te gebruiken, maar kunnen op locaties worden gehoord die 500 m uit elkaar liggen. Ook bleek het (langdurig) gebruik van een recorder om de vogel tot roepen te stimuleren ertoe te lei-

den dat vogels vele honderden meters buiten hun eigenlijke territorium gingen ratelen. Bij het inventariseren van Nachtzwaluwen is dus de nodige voorzichtigheid geboden als met geluidnabootsing wordt gewerkt.

Stichting Bargerveen onderzoekt momenteel samen met de Vlinderstichting welke insecten er 's nachts rondvliegen in de gebieden waar ook Nachtzwaluwen jagen. In combinatie met het analyseren van de uitwerpselen kan zo achterhaald worden wat er op het menu staat van de Nachtzwaluw en kan het aanbod van potentieel voedsel met het daadwerkelijk opgenomen voedsel worden vergeleken. De resultaten van het zenderonderzoek en de voedselanalyses zullen begin volgend jaar worden gepresenteerd in een speciale rapportage over het 'Jaar van de Nachtzwaluw'.

Kwartelkoningen in het licht

Ook de Kwartelkoning is een nootore nachtblaker. Roepende mannetjes zijn soms tot op meer dan een kilometer te horen, maar over de verdere activiteiten van de vogels tastten we tot dusverre volledig in het duister. Kennis over het terreingebruik is evenwel dringend gewenst aangezien het broedsucces grotendeels afhankelijk is van de speciale maatregelen die in het kader van het 'Beschermsplan Kwartelkoning' (zie www.kwartelkoning.nl) worden genomen. De soort kan tussen eind mei en eind augustus twee broedsels grootbrengen, maar wordt daarin ernstig belemmerd doordat de voorkeurshabitat, hooiland, vanaf 15 juni op grote schaal wordt gemaaid. Zonder de maatregelen zou elk jaar zelfs 70% van alle Nederlandse Kwartelkoningen worden uitgemaaid. In andere landen is de situatie niet veel beter, en de soort prijkt dan ook prominent - als enige broedvogel in ons land - op de internationale Rode Lijst van BirdLife en IUCN.

Bij de beschermingsmaatregelen wordt in veel gevallen een straal van ten minste 100 m rond een roepende Kwartelkoning tot 1 augustus ongemoeid gelaten. Deze afstand is ontleend aan onderzoek in Schotland en Polen, waar nesten meestal dichtbij de roepplaats lagen. Of deze afstand voldoende is,

Purperreigers met satellietzenders

Over het reilen en zeilen van Purperreigers in Nederland zijn we goed op de hoogte, maar hoe de vogels zich naar hun Afrikaanse winterkwartieren verplaatsen is grotendeels nog onbekend. In opdracht van Vogelbescherming Nederland zijn door Bureau Waardenburg de afgelopen zomer 7 Purperreigers van een satellietzender voorzien, volgens dezelfde techniek die recent bijvoorbeeld ook bij de Zilvermeeuwen en Kleine Mantelmeeuwen is gebruikt.

Zie www.vogelbescherming.nl/purperreiger voor meer informatie.

Kwartelkoning met zender (de antenne steekt voorbij de staart). Op de voorgrond de ontvanger en antenne waarmee de vogels worden gelokaliseerd.

Foto: Peter Eekelder

en in welke fase vogels eventueel toch nog worden verstoord, is onduidelijk. Bovendien wordt op deze wijze niet verhinderd dat vanaf half juni het grootste deel van de hooilanden wordt gemaaid en habitat voor nieuwe vestigingen en opgroeiende kuikens sterk wordt beperkt. In de afgelopen zomer is daarom samen met Staatsbosbeheer in het noordelijk IJsseldal en langs het Zwarte Water onderzocht welke mogelijkheden getrapte maaidata (mozaïekbeheer) in de uiterwaarden bieden om gedurende de hele zomer vegetatie beschikbaar te houden. De beide gebieden in Noordwest-Overijssel behoren tot de belangrijkste bolwerken van de Kwartelkoning in ons land en kennen doorgaans minder sterk fluctuerende aantallen dan andere gebieden. Door 25 mannetjes te vangen, en uit te rusten met een radiozender, waren we in staat het terreingebruik van de vogels in de buurt van de mozaïekpercelen nauwkeurig in kaart te brengen en reacties op maaiactiviteiten vast te leggen. Net als bij de Nachtzwaluwen leveren de eerste resultaten een interessante kijk op territoriumgedrag en terreingebruik. Een aantal mannetjes verplaatste zich na verloop van tijd, soms tot ver buiten het onderzoeksgebied (een paar vogels werden in de wijde omgeving niet teruggevonden), soms over enkele honderden meters en in één geval naar de roepplaats van een buurman 5 km verderop (die buurman verdween overigens op hetzelfde moment met de noorderzon...). We vermoeden dat deze verplaatsingen betrekking hebben op gepaarde vogels, die na hun eerste legsel actief op pad gaan om een nieuw vrouwtje te vinden (de vogels houden er niet alleen twee broedsels op na, maar ook wisselende partners). In één geval leek er een duidelijk verband tussen de verplaatsing van het mannetje en het maaien van een naburig perceel. 's Nachts waren de meeste mannetjes op hun roepplaats te vinden (waar ze ook waren gevangen); overdag werden ook uitstapjes over honderden meters afstand gemaakt, soms zelfs tot aan de overkant van de rivier. Aangezien ook de ligging van alle beschermde percelen op kaart is vastgelegd, zijn we straks in staat de actieradius van de vogels precies te koppelen aan de ligging van de percelen die tot 1 augustus ongemoeid zouden worden gelaten. Indien blijkt dat veel vogels zich overdag buiten de straal van 100 m rond hun roepplaats bevinden, is het risico dat de vogel door maaien (dat immers overdag plaatsvindt) in de vestigingsperiode wordt verstoord, groter dan tot dusverre aangenomen. Directe reacties op maaiactiviteiten konden we maar mondjesmaat vaststellen. Door de overvloedige regenval vanaf begin

juni en het hoge water in de rivieren waren deze zomer veel percelen met late maaidata tot ver in augustus nog niet gemaaid. Kwartelkoningen zullen daarvan ongetwijfeld hebben geprofiteerd, want zelden was er in juli en augustus nog zoveel vegetatiedekking beschikbaar als dit jaar. Meer dan anders zijn dan ook vrouwtjes met kuikens waargenomen, onder andere langs het Zwarte Water en de IJssel en in Drenthe. Resultaten van het onderzoek zullen later dit najaar beschikbaar komen, kijk op www.kwartelkoning.nl voor actuele informatie.

André van Kleunen, Fieke Houkes, Kees Koffijberg & Henk Sierdsema

Het zenderonderzoek aan Nachtzwaluwen werd mogelijk gemaakt door financiële steun van het Prins Bernhard Cultuurfonds en werd uitgevoerd in samenwerking met Vogelbescherming Nederland. Het onderzoek aan de Kwartelkoningen werd mogelijk gemaakt door het Ministerie van LNV en werd uitgevoerd in opdracht van Vogelbescherming Nederland. Natuurmonumenten (Veluwe), Staatsbosbeheer (Zwarte Water en IJssel) en Landschap Overijssel (Zwarte Water) verleenden toestemming in hun terreinen onderzoek te doen.

Van Vogelaar tot Vogelteller

Als nieuwe medewerker educatieve communicatie, zet ik me in voor zowel de bestaande als nieuwe vrijwilligers van SOVON Vogelonderzoek. Graag wil ik je aandacht vragen voor ons cursusaanbod. Deze oproep is bedoeld voor een ieder die zijn/haar kennis wil uitbreiden en voor diegenen die het leuk vinden om hun kennis (en ervaring) over te dragen aan anderen.

Vanwege de grote waarde die wij hechten aan de instroom van nieuwe vrijwilligers en de correcte toepassing van telmethodes, vinden wij het belangrijk om vogelwerkgroepen te ondersteunen bij het geven van cursussen. Zodoende hopen we vogelaars op te leiden tot vogelteller en wellicht hun interesse te wekken voor één van onze telprojecten. Overweeg je als vogelwerkgroep één van de cursussen te gaan geven, dan kun je een handleiding en docentenmap aanvragen. Daarnaast kunnen de bijbehorende cursusmappen tegen een kleine onkostenvergoeding besteld worden.

SOVON kan ondersteuning en beperkte begeleiding bieden bij de volgende cursussen:

Opstapcursus: Vogels, van herkennen naar meten
BMP-inventarisatiecursus: Vogels, van kijken naar waarnemen
LSB-cursus: het ABC van het LSB
Watervogelproject-cursus
PTT-cursus (Punt Transect Tellingen)
BSP-nb-cursus (Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels)

Wil je zelf je kennis uitbreiden of verfijnen, vraag dan bij een lokale vogelwerkgroep na of een van de onderstaande cursussen binnenkort van start gaat. SOVON organiseert zelf namelijk geen cursussen. Maar wellicht leidt je interesse en die van anderen tot het organiseren van een cursus bij jou in de buurt!

Heb je vragen rondom deelname aan telprojecten, het organiseren van cursussen of andere educatieve activiteiten dan kun je bij mij terecht. Neem gerust contact op via kim.hoozemans@sovon.nl. Dit geldt ook voor het aanvragen van cursusmateriaal en dergelijke.

Kim Hoozemans
 Nieuwe medewerker educatieve communicatie

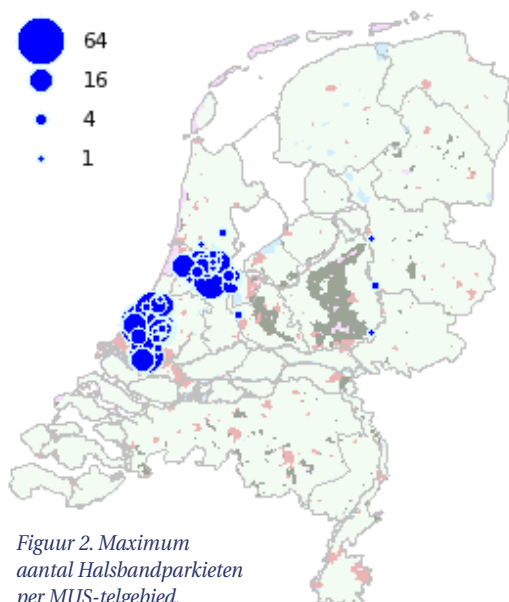

Jonge Huisemus met kleurafwijking ('diluted'), gefotografeerd door een van de MUS-tellers in de eigen tuin (foto: Gerda Frijling).

In totaal 560 gebieden geregistreerd.
Groen = niet geschikt
Blauw = bezet

Figuur 1. Verspreiding van 560 MUS-telgebieden.
Legenda: blauw=bezet, rood=nog vrij, groen=ongeschikt.

Figuur 2. Maximum aantal Halsbandparkieten per MUS-telgebied.

Vliegende start voor MUS

Het nieuwe nationale stadsvogelmeetnet MUS slaat goed aan bij Nederlandse vogelaars. Er werd in dit startjaar in ruim 400 postcode-gebieden geteld (figuur 1). Doordat de tellingen eenvoudig en snel uit te voeren zijn, hebben zich veel nieuwe vogeltellers aangemeld. Ook het aandeel vrouwelijke tellers is met 25% opvallend hoog.

Tellen in urbaan gebied

Terugkijkend op het opstartjaar van het Meetnet Urbane Soorten (MUS) zijn de ervaringen van de deelnemers overwegend positief. De drie tellingen kosten weinig tijd, en punttellingen van vijf minuten zijn voor velen nieuw, het is echt een sport om in die beperkte tijd alle waargenomen vogels op naam te brengen en goed te tellen. Het tellen van vogels in bebouwd gebied kent wel zo zijn eigenaardigheden. Sommige telpunten die de computer willekeurig geprikt had, bleken op onbereikbare plekken te liggen, zoals de landingsbanen van Schiphol, een gevangensterrein, militaire objecten, Paleis 't Loo of een voetbalstadion. Andere plekken waren wel bereikbaar, maar niet echt handig: drukke snelwegen, een overdekt winkelcentrum en een grote bouwput bij Utrecht. Daarom biedt de handleiding de mogelijkheid om telpunten te verplaatsen. Voorts waren er plekken waar helemaal geen vogels waargenomen zijn (bijvoorbeeld in moderne glastuinbouwgebieden). Vrij veel waarnemers hadden last van verkeerslawaai in de ochtendspits en tijdens de zomeravondtelling.

Meest verbreide stadsvogels

Doordat MUS geheel digitaal wordt uitgevoerd en deelnemers hun gegevens snel online hebben ingevoerd, kunnen we nu al over veel resultaten beschikken (al zijn nog niet alle telgegevens ontvangen). De Merel blijkt de onbetwiste nummer 1 van Nederland te zijn, hij komt in alle telgebieden voor en is ook numeriek de talrijkste stadsvogel (tabel 1). Daarna volgt de Houtduif, die ook in alle MUS-telgebieden gezien is, en eveneens in hoge aantallen. Huisvossen zijn ondanks alle achteruitgang nog behoorlijk algemeen maar halen de top 3 van meest verspreide soorten niet meer, ze moeten enkele kraaiachtigen voor laten gaan. Gemiddeld zijn er in een telgebied 33 vogelsoorten genoteerd. In totaal zijn er meer dan 160 vogelsoorten gezien tijdens de MUS-tellingen. De Kuifleeuwerik hoort daar echter niet bij. Exoten houden van de stad, en dat is goed te merken aan een soort als de Halsbandparkiet, die in 47 telgebieden werd genoteerd (figuur 2). Ook maakten de nodige waarnemers melding van verwilderde kippen.

Tabel 1. De meest verspreide vogelsoorten in 2007 in het Meetnet Urbane Soorten.

	Soort	% MUS-telgebieden
1	Merel	100
2	Houtduif	100
3	Koolmees	99,7
4	Zwarte Kraai	98,5
5	Ekster	97,6
6	Kauw	97,0
7	Huisemus	96,4
8	Winterkoning	95,5
9	Turkse Tortel	95,2
10	Spreeuw	94,6

En nu verder

Binnenkort gaan we de gegevens beter bekijken. Het belangrijkste doel van MUS is het in beeld brengen van aantalsontwikkelingen van algemene stadsvogels. Voordat de eerste trends zichtbaar zullen worden, zal er nog een paar jaar moeten worden doorgeteld. We verwachten dat MUS betrouwbare trends zal opleveren, ondanks de relatief geringe inspanning per telgebied. In ieder geval op landelijke en regionale schaal, vergelijkbaar met de resultaten van het PTT-project voor wintervogels. Ook hopen we eindelijk zicht te krijgen op de ontwikkeling van een soort als de Gierzwaluw, die in de andere meetnetten nauwelijks vertegenwoordigd is. De derde (avond)telling van MUS, vooral voor deze soort in het leven geroepen, heeft nu al zo'n 16.000 individuen opgeleverd. Daarmee moet toch iets mogelijk zijn! Voordat trends naar voren gaan komen, zijn de gegevens al bruikbaar voor het genereren van verspreidingspatronen. En hopelijk voor het beantwoorden van vragen als 'wat is de relatie tussen het aantal Huisvossen en de leeftijd van de wijk?', 'in hoeverre bepaalt het aandeel stedelijk groen de totale soortenrijkdom?' en 'hangen de aantallen Spreeuwen samen met de afstand tot het landelijk gebied?'

Alle informatie over MUS is te vinden op www.sovon.nl onder 'Monitoring' en vervolgens 'Broedvogels'.

Bram Aarts

Vogeltrek onder de loep genomen: nieuwe samenwerking tussen trektellers en SOVON

De najaarstrek is inmiddels volop losgebarsten. Spannende tijden voor de trektellers, want de dagen met massale trekbewegingen staan voor de deur. Welke soorten zullen dit najaar in opvallende aantallen doortrekken, en welke laten het afweten? En brengt een najaarsstorm nog zeevogels onder de kust? Trektellen is onder vogelaars populairder dan ooit. Gestimuleerd door een netwerk op internet wordt dit najaar op meer dan 70 locaties de vogeltrek gevolgd. Op een goede dag in het voorjaar trekt een befaamde telpost als Breskens meer dan 150 vogelaars aan.

Vogeltrek fascineert

Of het nu om spannende soorten gaat of massale trekbewegingen: vogeltrek fascineert vogelaars. Plaatsen als Falsterbo of de Bosporus, en tegenwoordig ook Eilat (Israël) of Veracruz (Mexico) zijn het mekka voor mensen die massale trek willen zien. Echter, ook in eigen land zijn er volop mogelijkheden vogeltrek te beleven; in het voorjaar vooral gestuwde trek langs de kust, in het najaar ook in het binnenland. Ons land kent bovendien een rijke traditie van trektellers. Pioniers als Tinbergen, het echtpaar Bloem-Margadant en Van Dobben waren al voor 1950 met systematische tellingen bezig. Vanaf 1972 leverde een groeiend aantal zeetrekters van de Club van Zeetrekwaarnemers (CvZ) veel kennis op over verplaatsingen van zeevogels en watervogels voor onze kust; in 1976-1993 gevolgd door een netwerk van 120 telposten die onder de vlag van de Landelijke Werkgroep Vogeltrekten (LWVT) en SOVON de landtrek over Nederland in kaart brachten. Sommige telposten zijn inmiddels al meer dan 30 jaar actief en de CvZ (tegenwoordig onderdeel van de Nederlandse Zeevogelgroep) registreert nog steeds de trek langs de Noordzeekust. Al deze tellingen hebben een schat aan gegevens opgeleverd over de trek over Nederland en het voorkomen van zeevogels op de Noordzee. En, zoals een uitwerking van zeetrekgegevens van de Dwergmeeuw (figuur 1) van de CvZ laat zien, een lange adem wordt beloond met interessante inzichten.

Trektellen nieuwe stijl

Een particulier initiatief van Gerard Troost en Jethro Waanders in Zeeland in 2003 om resultaten van trektellingen via internet beschikbaar maken, leidde in korte tijd tot een opleving in trektelactiviteiten. In 2006 waren er bijna 100 telposten bezet. Zelfs in het voorjaar wordt tegenwoordig op veel plaatsen naar trek gekeken (figuur 3). Dit succes is vooral te danken aan de snelle terugkoppeling die internet mogelijk maakt. Na afloop van een telling kun je heel snel zien wat er in de rest van het land is gezien en hoe de

eigen resultaten zich daarmee verhouden. Deze terugkoppeling heeft ook zeetrekposten enthousiast gemaakt, zodat ook een deel van de zeetrekgegevens nu via internet is te bekijken. Vanaf 2000 zijn ca. 120 telposten actief geweest (figuur 4). Samen registreerden ze gedurende 93.000 uren de vogelbewegingen rond een telpost en zagen ze totaal ruim 60,5 miljoen vogels passeren (figuur 5). Op veel telposten wordt tegenwoordig bijna het gehele jaar door geteld.

Nieuwe inzichten

Trektellen is niet alleen interessant voor de waarnemer, maar geeft -mits op enige wijze gestandaardiseerd verzameld- ook inzicht in veranderingen van populatiegrootte en in processen die schuilgaan achter het fenomeen vogeltrek. Er zijn inmiddels veel aanwijzingen dat de timing van trek mede onder invloed van een opwarmend klimaat aan veranderingen onderhevig is (vgl. figuur 1), wat onder andere tot uiting komt in het vroeger arriveren van veel zomervogels. Trektellingen lenen zich er goed voor om veranderingen in doortrekpatronen over langere termijn zichtbaar te maken. Door de toegenomen aandacht voor fenologie is relatief veel bekend over veranderingen in aankomstdata, maar of bijvoorbeeld de trek gepiekerd plaatsvindt, eerder ophoudt, en ook in het najaar verandert is veel minder duidelijk. Veranderingen in trekstrategie zijn door middel van trektellingen bij veel soorten juist goed te volgen (vgl. figuur 1). Dit najaar zal in een project in het kader van de 'Natuurkalender' (www.natuurkalender.nl) nader worden geanalyseerd of, en hoe doortrekpatronen in de laatste decennia zijn veranderd. Daartoe zullen ook de gegevens worden bewerkt die indertijd in het bestand van de LWVT zijn opgeslagen. Het bestand dat daarmee beschikbaar komt voor analyse bevat meer dan 30 jaar aan trektellingen.

Nieuwe samenwerking

Afgelopen winter is besloten de krachten van Trektellen.nl en SOVON te bundelen. Centraal daarbij blijft het uitgangspunt van

voorjaar

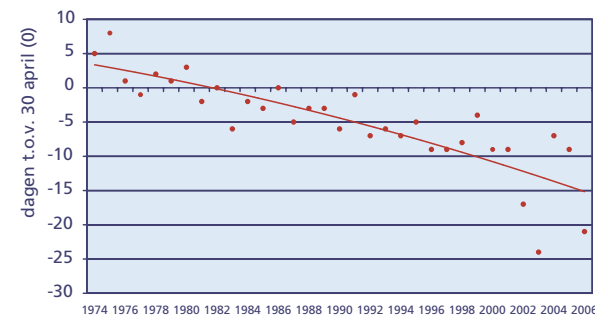

najaar

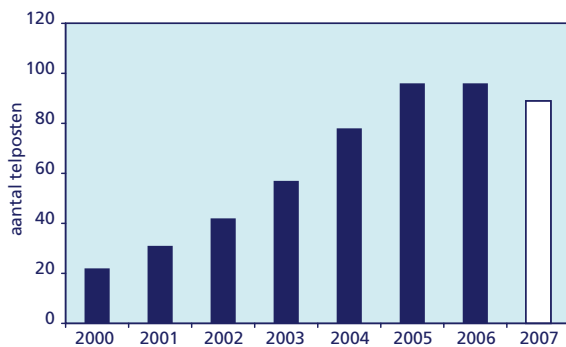
Figuur 3. Verspreiding van telposten in het najaar van 2006 en het voorjaar van 2007, aangesloten op www.trektellen.nl.

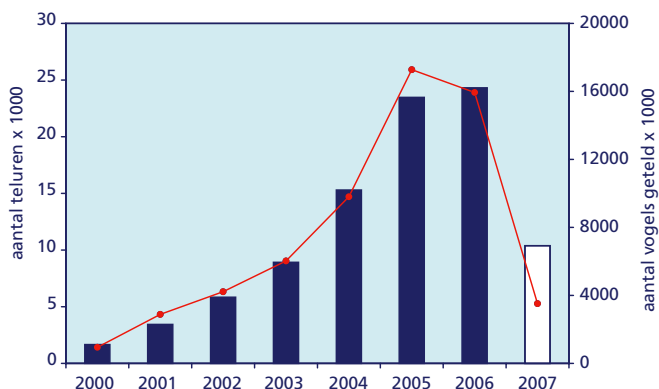
Figuur 2. Presentatie van resultaten van trektellingen vroeger en nu. Van links naar rechts de eerste overzichtspublicatie van zeetrekellingen van de CvZ uit 1983 (*Limosa* 56: 87-230), de vogeltrekatlas van LWVT/SOVON (2002) en de startpagina van www.trektellen.nl (september 2007).

Figuur 1. Veranderingen in doortrek van Dwergmeeuwen langs de Nederlandse kust, uitgedrukt als afwijking van de mediane doortrekdatum ten opzichte van 30 april (30 april = 0). Gegevens Club van Zeetrekwaarnemers/Nederlandse Zeevogelgroep.

Figuur 4. Aantal actieve telposten sinds 2000, aangesloten op trektellen.nl (2007 nog onvolledig).

Figuur 5. Aantal teluren (balken, linker as) en getelde vogels (lijn, rechter as) sinds 2000, aangesloten op [Trekstellen.nl](http://trektellen.nl) (2007 nog onvolledig).

internet als terugkoppeling van resultaten. Mogelijkheden voor de presentatie van resultaten zullen worden uitgebreid (naast aantallen bijv. ook mediane doortrekdata) en het beheer van de gegevens zal beter worden afgestemd op mogelijkheden voor verdere analyses en bewerkingen. Ook zal geprobeerd worden enige standaardisatie in de landtrekkingen aan te brengen, onder andere door middel van een handleiding die samen met de Belgische collega's van Natuurpunt (die eveneens actief zijn op Trekstellen.nl) zal worden opgesteld en als handreiking voor nieuwe tellers zal dienen. Verheugend is dat ook de Club van Zeetrekwaarnemers (onderdeel van de Nederlandse Zeevogelgroep) deze samenwerking een nieuwe dimensie meegeeft. Tot dusverre vindt de verwerking van zeetrekgegevens nog vooral via de zogenaamde 'uurtotaalkaarten' plaats. De invoermogelijkheden op Trekstellen.nl worden op dit moment aangepast, zodat ook zeetrekters hun gegevens (vaak ook met aanvullende informatie over leeftijd en sexe) online kunnen invoeren.

Buitenlandse inbreng

Ook buiten de eigen landgrenzen mag trektellen.nl zich verheugen in een grote belangstelling, vooral vanuit Groot-Brittannië, België en Frankrijk. Deze samenwerking zal verder worden uitgebouwd, waarbij elk land als 'regio-coördinator' z'n eigen netwerk aan telposten beheert (op dit moment zijn 259 telposten aangesloten). In Frankrijk zal onder vlag van de Franse vogelbescherming LPO een nieuw netwerk aan telposten gaan draaien, waarvan de gegevens eveneens online op www.trektellen.nl beschikbaar komen. Toevoeging van zeetrek houdt niet op in Nederland. In de loop van het najaar zal het Spaans-Portugese netwerk van zeetrekposten van de 'Red de observación de Aves y Mamíferos marinos' (RAM) worden toegevoegd. Dan zijn ook bewegingen van zeetrek langs de Atlantische kust en in de Middellandse Zee te volgen.

Kees Koffijberg (SOVON),
Gerard Troost (Trekstellen.nl/SOVON),
Jethro Waanders (Trekstellen.nl),
Kees Camphuysen (CvZ).

Veel vogelgeweld op het Vogelfestival

Voor de vierde maal op rij organiseerden SOVON, VBN en SBB het Vogelfestival in de Oostvaardersplassen. Dit jaar was het thema klimaatverandering. Onder bijna tropische omstandigheden (klimaatverandering?) trokken rond de 9000 bezoekers langs de vele kramen, stands, een uitgebreide informatiemarkt en een groot aantal reisorganisaties. Hans Dorrestijn signeerde zijn laatste boek. Bij de kunsthal werkten een aantal kunstenaars aan een gezamenlijk kunstwerk die aan het einde van het weekend werd aangeboden aan Staatsbosbeheer, de gastheer van het festival. Vele honderden bezoekers gingen met een bus-, bolder-, kar- of wandelexcursie mee. Dit jaar waren er voor het eerst fietsexcursies. Velen hebben één of meerdere Visarenden bewonderd en ook de Zeearenden deden wat van ze verwacht werd: zichtbaar rondvliegen. Een enkele excursiegroep zag een Zwarte ooievaar en een melding van een albino Oeverwaluw was wel heel bijzonder. In het grote aanbod van lezingen was vogels in een veranderend klimaat de rode draad. Op het festival werd ook de Vogelbalans gepresenteerd (zie elders in deze SOVON-Nieuws). Speciaal voor de WILDzoekers was een klimwand van maar liefst tien meter opgetrokken. Echte durfals klommen helemaal naar boven en verzamelden op die manier extra geld in voor het goede doel van dit jaar: de bescherming van de Rode Ibis in Suriname. Door stroperij staat deze kleurrijke ibis op de rand van uitsterven. In totaal werd voor dit doel bijna 24.000 euro opgehaald. Volgend jaar hopen we het eerste lustrum van het Vogelfestival te vieren, ook weer eind augustus in de Oostvaardersplassen.

Kijk op www.vogelfestival.nl voor sfeerbeelden.

Wie SOVON een beetje volgt, heeft gemerkt dat de site en vooral de digitale invoer een stormachtige ontwikkeling doormaakt. Die ontwikkeling gaat door! Er staan een aantal leuke klussen aan te komen of zijn al opgestart die te maken hebben met bijvoorbeeld de Nationale Database Flora & Fauna (NDFP) en het volgen van satellietzenders.

We zijn daarom dringend op zoek naar enthousiaste en flexibele

WEBONTWIKKELAARS

die mee willen helpen met het initiëren, ontwerpen, bouwen, testen en documenteren van de nieuwe applicaties. Daarnaast moeten bestaande applicaties onderhouden worden.

Goede communicatieve vaardigheden en kennis of ervaring met (vrijwillig) vogelonderzoek zijn handige bagage voor deze job.

Aantoonbare ontwikkelervaring met ASP, PHP, Javascript, etc, werkervaring met relationele databases en SQL zijn een must.

Wat krijg je van SOVON?

Een leuke baan met afwisselende projecten en leuke collega's.

Voorlopig voor een jaar, maar met vooruitzicht op verlenging. Een aanstelling voor 32-40 uur.

Hoewel de standplaats Beek-Ubbergen, Nijmegen en/of Heteren is, behoort vanuit huis werken tot de mogelijkheden.

Het salaris is, afhankelijk van je opleiding en ervaring, maximaal € 3.213,- (full-time) en de secundaire arbeidsvoorwaarden zijn prima.

Een schriftelijke sollicitatie inclusief CV kun je sturen naar: SOVON Vogelonderzoek Nederland, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen of per email naar: renate.eertink@sovon.nl. Voor meer informatie over de functies kun je terecht bij Dirk Zoetebier, teamleider databeheer/GIS tel. 024 - 6848111.

Meer informatie over SOVON is te vinden op www.sovon.nl.

Grenzeloos genieten van vogels en natuur

Programma 2008

Gambia	08/01 - 19/01 vol
Nepal	23/02 - 07/03 *
Sallandse Heuvelrug	11/04 - 13/04
Hongarije	04/05 - 11/05
Bulgarije	11/05 - 20/05
Terschelling	18/05 - 22/05

Kenia	22/07 - 04/08
Zuid-Afrika	22/07 - 07/08
Schiermonnikoog	25/09 - 28/09
Hongarije	11/10 - 18/10
Oman	13/10 - 25/10 *
Costa Rica	05/12 - 20/12 *
Gambia	10/12 - 22/12 *
Deltagebied	14/12 - 15/12

In voorbereiding 2009

Cambodja/Thailand	19/02 - 06/03 *
Namibië / Okavango	05/04 - 23/04 *

*) kleine wijzigingen mogelijk

Stichting Vogelreizen
tel: +31(0)26-3723990

info@stichtingvogelreizen.nl
www.stichtingvogelreizen.nl

Dobry Den
REIZEN

Lindestraat 4
2313 DA Leiden
tel.: 071-5141782
info@dobryden.nl
www.dobryden.nl

Dobry Den Reizen
stimuleert duurzaam
toerisme

Vogelreizen 2008

Polen (i.s.m. www.wolka.org)

18-04: Poolse Karpaten	10 dagen
26-04: Oderdelta-Drawa-Slonsk	9 dagen
02-05: Biebrza-Bialowieza	10 dagen
03-05: Oderdelta-Drawa-Slonsk	9 dagen
09-05: Biebrza-Bialowieza	10 dagen
16-05: Biebrza-Bialowieza	10 dagen
16-05: Lubelskie	10 dagen

Hongarije

25-04: Bükk-Tisza-Hortobágy	10 dagen
09-05: Nationaal Park Balaton	10 dagen

Ook individuele reizen in Polen, Roemenië, Tsjechië, Hongarije en Slovenië.

ARAGON Naturreizen - Spanje

Vogelreizen naar:

Castilië
Doñana
Ebro Delta
Extremadura
Gredos
Mallorca
Picos de Europa
Pyreneeën
Tarifa
Nieuw:
Almeria & Sierra Nevada
Canarische eilanden

Vakantiehuisen

aan de zuidrand van de Pyreneeën voor vogelaars, wandelaars en families.

BROCHURE: TEL. 026 - 372 43 44

25 JAAR SPAANSE VOGELS MET KEES WOUTERSEN: WWW.ARAGONNATUUR.COM

Die Fernglas-Spezialisten!

STEINER
GERMANY

Discovery

Ervaar het gemak van vernieuwing

De nieuwe Discovery 10x44 en 8x44: ontworpen voor de meest veeleisende vogelaar.

60 jaar ervaring en Duitse kwaliteitseisen in één verrekijker.

o.a. verkrijgbaar bij Correct Rotterdam, ABRO Zaandam, Cameranu Urk, Camerland Alkmaar, Kamera Express Capelle a/d IJssel, Camera Peeters Amsterdam, Foto Baars Vollenhove, Foto vd Waal Schiedam, Foto Konijnenberg Den Ham, VRC De Akster Zundert

Degreef & Partner Tel.: 073-6 15 45 50

www.steiner.de

Van goeden huize

Het goede bestendig verbeteren

Als zuiver familiebedrijf hecht Swarovski Optik bijzonder veel waarde aan kwaliteit. Dankzij geperfectioneerde functionaliteit en innovatieve techniek beleeft u de fascinatie van de natuur van heel dichtbij. Al onze optische instrumenten overtuigen door de combinatie van briljante optiek en esthetische ergonomie. Trouw aan onze ondernemingsfilosofie „het goede bestendig verbeteren“ worden onze producten in Oostenrijk vervaardigd en ondergaan ze uiterst strenge kwaliteitscontroles – zo kunnen wij een langdurige garantie aanbieden.

Swarovski Optik Benelux, Verwelkomingsstraat 17, B-1070 Brussel,
Tel. 0800/022 19 63, Fax 0800/022 13 93 (Nederlandse nummers), info@swarovskioptik.be

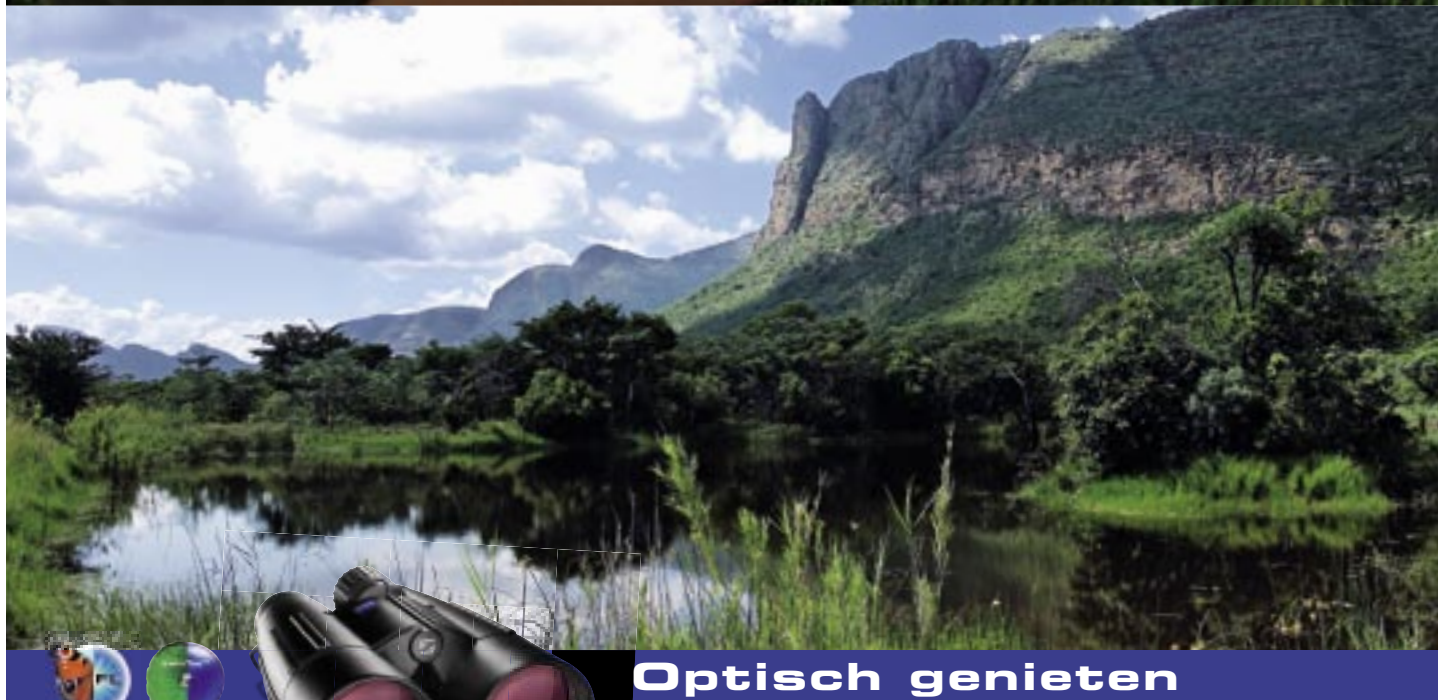

SWAROVSKI
OPTIK

www.swarovskioptik.com

De ultieme visuele beleving

Optisch genieten

Importeur TECHNOLYT BV
 Industrieweg 35 · 1521 NE Wormerveer · Holland
 T: 0031 756474547 · F: 0031 756213663
 info@technolyt.nl · www.technolyt.nl

De rijkdom van de natuur in al haar finesse. Victory FL verrekijkers hebben een briljante beeldscherpte voor de meest veeleisende natuurwaarnemer. Zeiss FL teleoptiek heeft een nieuwe standaard gedefinieerd met uitstekende objectiefconstructies voorzien van fluoridehoudend hoogprestatie glas.

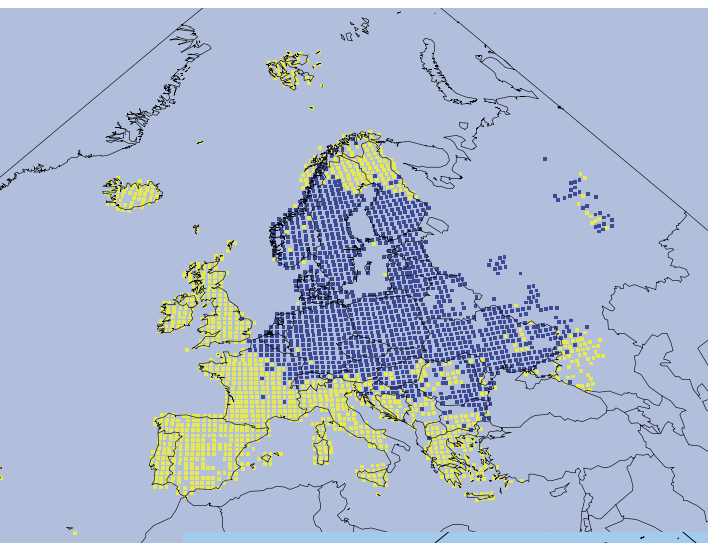
We make it visible.

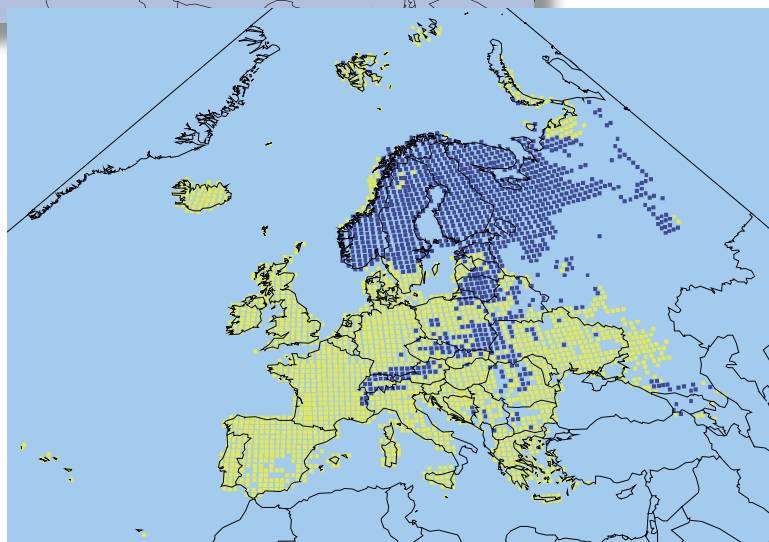
Spotvogel. Foto: harvey van Diek

Eind van dit jaar verschijnt een interessant boekwerk over de mogelijke gevolgen van klimaatverandering voor onze broedvogels.

Klimaatatlas laat enorme areaalverschuivingen zien bij Europese broedvogels

Huidige verspreiding
Spotvogel

Verwachte verspreiding
Spotvogel eind 21e eeuw

Ian Huntley en co-auteurs van de Universiteit van Durham modelleerden op basis van de Europese broedvogelatlas de verspreiding van vogelsoorten.

Rekening houdend met verschillende klimaatvariabelen blijkt de verspreiding van een soort verrassend goed te voorspellen. Deze kennis kan gebruikt worden om een klimaatscenario voor de nabije toekomst door te rekenen en daarmee een voorspelling te doen voor de toekomstige verspreiding. Bijgaande plaatjes laten dit zien aan de hand van de Spotvogel. Deze kent nu een zuidelijke verspreidingsgrens grofweg van de Belgisch-Franse grens naar de Adriatische Zee.

Over pakweg 100 jaar zal die grens zijn opgeschoven tot Zuid-Zweden en kan de soort daarnaast alleen nog in de Midden-Europese berggebieden overleven. In Nederland zal hij niet meer voorkomen. Het model is natuurlijk een versimpeling van de werkelijkheid, er is bijvoorbeeld geen rekening gehouden met effecten die optreden door habitatverandering, maar het zijn dramatische zo niet schokkende veranderingen. Een teken aan de wand misschien, maar de Spotvogel neemt de laatste decennia in Nederland sterk af! Daar staat tegenover een voorspelde kolonisatie van o.a. Hop, Bijeneter en Provençaalse Grasmus.

Het boek zal verschijnen bij Lynx Edicions (Brian Huntley, Rhys E. Green, Yvonne C. Collingham & Stephen G. Willis.

A climatic atlas of European breeding birds) en zal waarschijnlijk in december van de pers rollen.